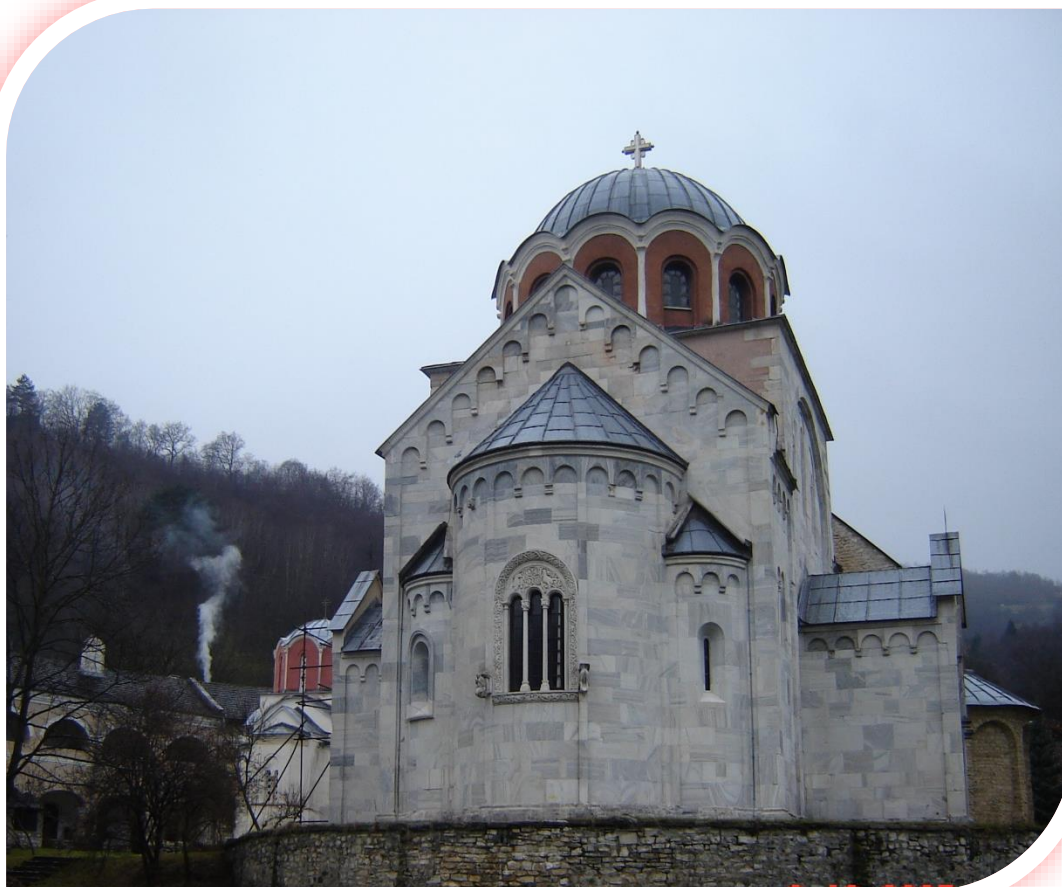

ПРЕДЛОГ ПЛАНА УПРАВЉАЊА

ПАРКОМ ПРИРОДЕ „ГОЛИЈА“

за период 2021 - 2030. године

Београд, мај 2020. године

Садржај

Редни број поглавља	Назив	Број стране
	Увод	3
1.	Приказ главних природних и створених вредности и природних ресурса ПП „Голија“	7
2.	Оцена стања животне средине ПП „Голија“	16
3.	Преглед активности, делатности и процеса који представљају факторе угрожавања ПП „Голија“	18
4.	Дугорочни циљеви заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПП „Голија“	23
5.	Анализа и оцена услова за остваривање дугорочних циљева заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПП „Голија“	34
6.	Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности ПП „Голија“	37
7.	Приоритетни задаци научноистраживачког и образовног рада	41
8.	Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу ПП „Голија“	43
9.	Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта у ПП „Голија“	55
10.	Активности на промоцији вредности ПП „Голија“	59
11.	Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на заштити, очувању и унапређењу и одрживом развоју ПП „Голија“	60
12.	Сарадња са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности на подручју ПП „Голија“	51
13.	Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјекти реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене	63
14.	Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршење поверених послова управљања ПП „Голија“	66

УВОД

Влада Републике Србије, у складу са Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/20, 91/10-исправка, 14/16 и 95/18-др.закон), донела је Уредбу о заштити Парка природе „Голија“ („Службени гласник РС“, број 45/01 и 47/09), којом је подручје планина Голије и Радочела ставила под заштиту као Парк природе „Голија“ (у даљем тексту ПП „Голија“) и сврстала га у I категорију заштите, као природно добро од изузетног значаја.

Површина Парка природе „Голија“ износи 75.183 хектара.

Парк природе „Голија“ стављен је под заштиту ради очувања: вредности шумских екосистема; разноврсности предела и изванредне лепоте пејсажа; културних добара и њихове околине (манастир Студеница и манастир Градац); трајности и квалитета основних природних ресурса (воде, земљишта и биљног покривача), биолошке разноврсности: ретких, ендемичних и реликтних врста; геонаслеђа, представљеног необичним и атрактивним облицима рељефа и бројним воденим објектима и појавама у виду извора планинских водотока и тресавских језера.

Парк природе „Голија“ са својим природним и створеним вредностима задовољио је у потпуности критеријуме за номинавање Парка природе „Голија“ за Резерват биосфере по програму МАВ-а (Програм „Man and biosphere“ - „Човек и биосфера“), тако да је део Парка природе „Голија“ одлуком Комисије UNESCO-а, октобра 2001. године, проглашен за Резерват биосфере „Голија-Студеница“ (површине 53.804 ha).

Укупна површина Парка природе „Голија“ је у обухвату еколошки значајног подручја под називом „Голија“ еколошке мреже Републике Србије.

Еколошки значајно подручје обухвата: Emerald мрежу са класификационим кодом Голија - Emerald RS0000030; међународно подручје за биљке IPA (Important Plant Areas), IPA – Голија; међународно и национално значајно подручје за заштиту птица ИВА подручје (Important Bird Areas), Голија – ИВА са кодом RS040IBA и одабрано подручје за дневне лептире – РВА подручје (Prime butterfly Area), Голија – РВА09.

Парк природе „Голија“, по међународној категоризацији IUCNa (International Union for Conservation of Nature), припада V категорији заштићених подручја.

Влада Републике Србије поверила је Јавном предузеће „Србијашуме“ Београд управљање ПП „Голија“. Послови непосредног управљања спроводе се преко Радне јединице „Парк природе Голија“.

Управљач је, у складу са законским прописима, послове управљања спроводио према Плану управљања ПП „Голија“ за период 2011-2020. године. План управљања ПП „Голија“ за период 2021-2030. године представља други десетогодишњи плански документ.

Правни основ за израду Плана управљања Парком природе „Голија“ за период 2021-2030. године (у даљем тексту: План управљања) је члан 68. Закона о заштити природе

(„Службени гласник РС“ број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16 и 95/18-др.закон) и Уредба о заштити Парка природе „Голија“ („Службени гласник РС“, број 45/01 и 47/09).

План је урађен у складу са:

- Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16 и 95/18- др.закон);
- Законом о водама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 101/16);
- Законом о шумама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 89/15 и 95/18- др.закон);
- Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04, 36/09, 36/09.- др.закон, 72/09, 43/11, 14/16, 76/18 и 95/18- др.закон);
- Законом о дивљачи и ловству („Службени гласник РС“, број 18/10 и 95/18-др.закон);
- Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр. 128/14 и 95/18-др.закон);
- Законом о заштити од пожара („Службени гласник РС“, број 111/09, 20/15, 87/18 и 87/18-др.закон);
- Уредбом о еколошкој мрежи („Службени гласник РС“, број 102/07);
- Просторним планом Републике Србије 2010-2014-2020 („Службени гласник РС“, број 88/10);
- Просторним планом подручја посебне намене Парка природе „Голија“ („Службени гласник РС“, број 16/09);
- Регионалним просторним планом за подручје Шумадијског, Рашког и Расинског управног округа („Службени гласник РС“, број 39/14);
- Регионалним просторним планом Златиборског и Моравичког управног округа („Службени гласник РС“, број 1/13);
- Просторним планом града Нови Пазар („Службени лист града Нови Пазар“, број 3/12);
- Просторним планом општине Сјеница („Општински службени гласник Сјеница“, број 7/13);
- Просторним планом општине Ивањица („Службени лист општине Ивањица“, бр.3/13);
- Просторним планом општине Краљево („Службени лист града Краљево“, број 7/11);
- Просторним планом општине Рашка („Службени лист општине Рашка“, број 7/13);
- Условима заштите природе за израду Плана управљања ПП „Голија“ за период 2021-2030. године (Завод за заштиту природе Србије, акт 03 број 020-489/2/13.03.2020);
- Основама газдовања државним шумама за газдинске јединице: „Голија“, „Дајићке планине“, „Кољешница“, „Бисер вода - Црни врх - Радуловац“, „Брусничке шуме“, „Црепуљник“, „Клековица“, „Ковиље - Рабровица“, „Козник - Нинаја“, „Голија-Јавор“, „Горња Студеница“, „Радочело - Црепуљник“, „Студеница-Полумир“, „Близнац - Дебелица“, „Нинаја - Козник“, „Бисер вода - Враћи крш – Лиса - Борје“, „Диван – Локве – Бреза - Зимовник“ и „Буковик – Влашица - Трештенац“;
- Ловним основама за ловишта „Голија“ и „Бисер вода- Диван“;
- Привременим програмима газдовања шумама сопственика за општине: Ивањица, Краљево, Рашка, Нови Пазар и Сјеница;
- Изменама и допунама Програма управљања рибарским подручјем „Голија“ за период 2013-2022. године (на које је Министарство заштите животне средине дало сагласност број 324-07-026/2013-02/23.10.2019. године);

- Водним условима за израду Плана управљања Парком природе „Голија“ за период 2021-2030. године;
- Водопривредном основом Србије („Службени гласник РС“, број 11/02);
- Стратегијом управљања водама на територији Републике Србије до 2034. године („Службени гласник РС“, број 3/17).

За израду планског документа вршилац дужности директора ЈП „Србијашуме“ (актом број 658/16.01.2020. године) формирао је *Комисију за израду Плана управљања Парком природе „Голија“ за период 2021-2030. године и спровођење јавне расправе о Предлогу плана управљања Парком природе „Голија“ за период 2021-2030. година*, у саставу: Гордана Јанчић, помоћник извршног директора Сектора за шумарство и заштиту животне средине, председник; Драгољуб Шеклер, управник Радне јединице „Парк природе Голија“, заменик председника; Дејан Милетић, руководилац Одељења за заштиту шума и заштићена природна добра, члан; Раде Вранић, координатор за заштићена подручја, члан; Нада Славковић, самостални референт за приватне шуме и заштиту животне средине у ШГ „Столови“ Краљево, члан и Радослав Љубовић, самостални референт за гајење и заштиту шума у ШГ „Голија“ Ивањица, члан.

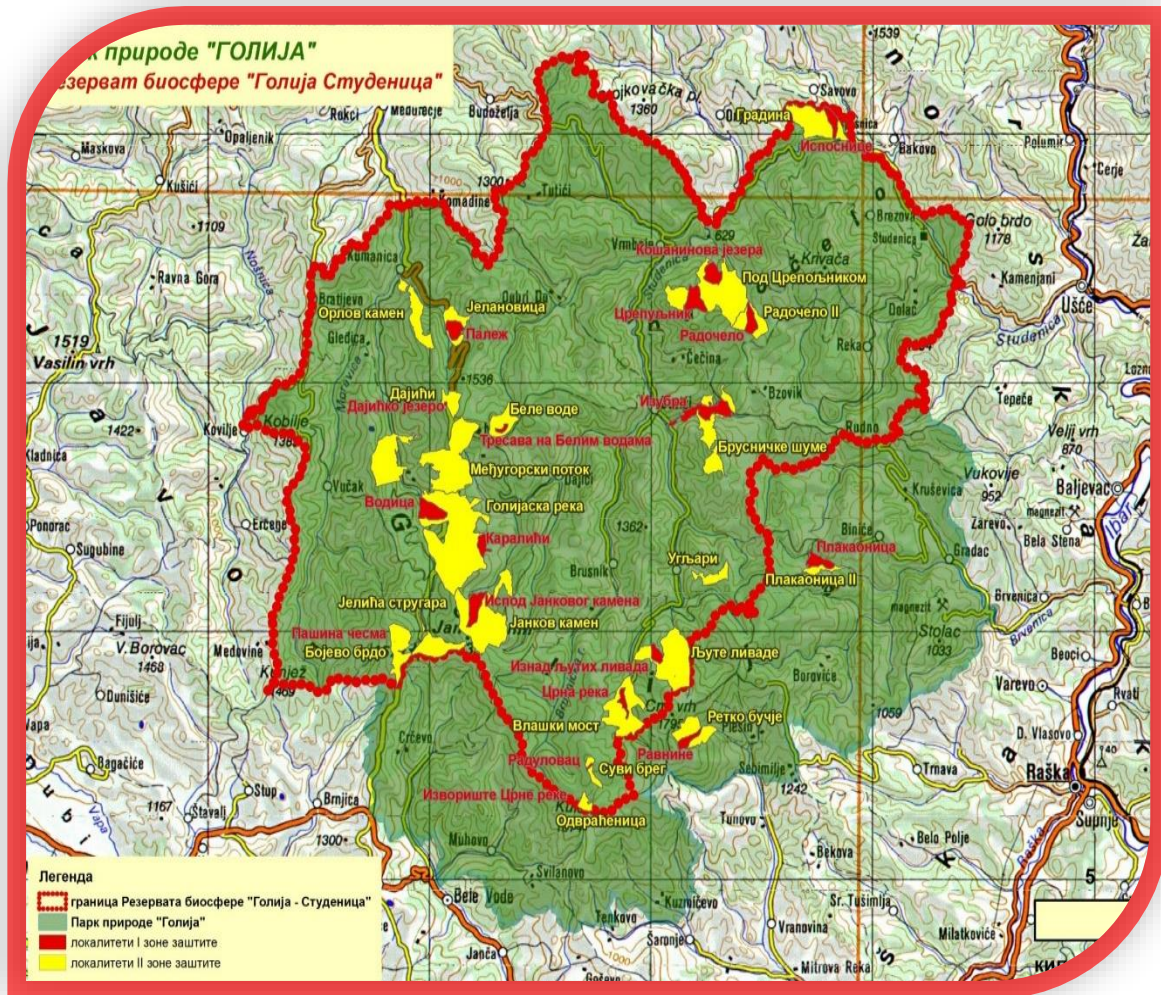
Према Закону о заштити природе план управљања заштићеним подручјем је документ којим субјекат задужен за управљање заштићеним подручјем планира: мере и активности заштите, очувања, унапређења и коришћења заштићеног подручја; смернице и приоритете за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја, као и развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

Управљач доноси план управљања за период од десет година, на који сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине, по претходно прибављеним мишљењима министарстава надлежних за послове шумарства, пољопривреде, водопривреде, туризма, културе, грађевинарства, саобраћаја, инфраструктуре, рударства, енергетике и финансија.

План управљања се остварује кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, организациони и материјално-финансијски услови њиховог извршења.

Историјат заштите

Подручје које је обухваћено границама ПП „Голија“ није претходно уживало статус заштићеног природног добра, односно у границама ПП „Голија“ (до 2001. године) налазила су се следећа заштићена природна добра: Строги природни резерват „Јанков Камен“, површине 8,50 ha; Строги природни резерват „Изнад љутих Ливада“, површине 30 ha; Природни простор око непокретног културног добра - манастир Студеница, површине 269,34 ha и Споменик природе „Стабло Зеленике“ у порти манастира Студенице.

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1.1. Главне природне вредности

1.1.1. Геолошке и геоморфолошке одлике

Подручје Парка природе „Голија“ изграђено је од различитих литолошких јединица и богато је појавама минералних сировина.

Заштићено подручје изграђено је од литолошких јединица различитих како по генези тако и по старости. Западни део природног добра изграђен је највећим делом од различитих шкриљаца, палеозојске старости, у којима се јављају масе - пробоји кварцлатита, док је источни део много сложеније грађе и изграђен је од различитих литолошких јединица (седиментних, метаморфних и магматских стена) старости од палеозоика до терцијера.

Инжењерско-геолошка својства терена који изграђују заштићено подручје приказана су кроз инжењерско-геолошке одлике стена и стенских комплекса, односно инжењерско-геолошке јединице које су груписане у две основне групе невезане и везане стене и њихове комплексе.

Према важећој геотектонској подели заштићено подручје припада делом „**унутрашњим Динаридима**“ а делом **Вардарској зони**. Граница ове две тектонске јединице иде готово средином заштићеног добра и дели га на источни (вардарска зона) и западни део (унутрашњи Динариди). Она представља једну од најважнијих тектонских граница Балкана јер је све до неогена одвајала подручја са различитом геолошком еволуцијом (М. Д. Димитријевић 1977).

У оквиру „**унутрашњих Динарида**“ тј. **Дринско-ивањичког елемента** разликују се два блока, **Дрински** на северозападу од заштићеног подручја и **Ивањички** који захвата подручје Голије и представљен је **антиформом Ивањице**.

У вардарској зони разликује се **Студеничка серија** која се на заштићено подручје протеже са севера преко Чемерна и пружа се даље на југ. На заштићеном подручју изграђена је од карактеристичних метаморфита „**Студеничке регије**“, која представља сложено подручје краљушти и чије су јединице јаче метаморфисане у односу на јединице Дринско-ивањичког елемента.

Подручје Голије познато је по бројним појавама и лежиштима минералних сировина. Геолошка и рударска испитивања Голије била су интензивна нарочито после Другог светског рата када се већина истраживања и испитивања односила на појаве метала.

Металичне појаве концентрисане су у неколико рудних поља-зона као што су: Лиса и Придворица, Осаоница (централни и северни део подручја) зона појава хромита (северно од добра), седиментних руда гвожђа (источни део добра) и зона контактано-пнеуматолитских промена. Међу значајније појаве убрајају се појаве: **гвожђа** (утврђене на више места Радуловац, Врх и Јурија, јужне падине Радочела и Перишин поток и Скендеровац-Рудно поље (са појавом хематита у виду слојева прослојака и сочива); **олова и цинка** (најчешће се

појављују у виду жица или импрегнација на локалностима: Црни врх, Јурија, Асаново село, Радојевићи и Драговићи); **шелита** (јавља се у масивним сулфидним телима на простору од Радуловца до Шерметовице где се појављује у виду импрегнација, млазева, трака и зрна, а констатовани су и у шлиховима из токова који се спуштају од Јанковог камена, Радуловца, Црног врха као и са северних падина Голије); **антимона** (има га у кредном флишу у виду танких жилица или малих сочива на падинама Ајдучког брда).

У оквиру **неметаличних сировина** значајне су појаве **магнезита** који се појављује у виду жица у перидотитској маси. Највеће магнезитско лежиште (Бела стена) у нашој земљи је на подручју Баљевачког миоценског басена (М. Илић 1952).

Као **геолошко грађевински камен** у првом реду могу се користити мермери, мермерасти кречњаци, кречњаци, бигар, затим серпентинит, андезит и пешчари.

Мермери, мермерасти кречњаци, кречњачке брече и кречњаци, експлоатисани са овог подручја у прошлости били су веома цењени. Најчешће су се користили као украсни камен и од њих су још у XII веку изграђени делови Богородичине цркве у Студеници, а касније црква Јелене Анжујске у Грацу, затим цркве Павлица, Никољаче, Плане и Сопоћани. Највећи број мајдана отворен је у околини Студенице тј. околини села Врх (Котлине, Просеченица, Михјово Брдо) на северним падинама Криваче (Годовички поток, Бела Стена, Кула, Змајевац-Прека ливада) и Брезове, као и на источним падинама Бисер Воде (горњи ток Јаблановачког потока и Плакаонице). Обзиром да је сировина тектонски врло оштећена и да се не могу издвајати комерцијални блокови, данас се експлоатација врши само повремено и у малим количинама од стране локалног становништва. Поред мермера и **бигар** се користио као украсни и грађевински камен. Вађен је у околини села Градац и Плане и манастира Студенице, а коришћен је при изградњи појединих делова Богородичине цркве у Студеници и цркве Јелене Анжујске у Грацу и Никољаче у Рашкој.

Као грађевински камен за кровне плоче коришћени су **глиновити лапорци** или **филитичне стене**, док су се лискуновити ситнозрни **пешчари** користили као камен за брусеве.

Серпентинити и андезити коришћени су само локално као технички камен-туцаник, за израду застора за локалне путеве или као камен за градњу потпорних зидова.

1.1.2. Релјеф

Подручје ПП „Голија“ је планинска регија која у својим границама обухвата планину Голију, Радочело и врло мали део простора планине Чемерно. Највиша тачка природног добра је Јанков камен, који је по једним ауторима висине од 1833 m, а по другима 1834 m надморске висине. Јанков камен (Панчић, Ј., 1898), добио је назив по Сибињанин Јанку, који враћајући се са Косова Поља, на најузвишенијем врху планине остави камен обележје.

Предео ПП „Голија“ избраздан је дубоким речним долинама, између којих су узвишења различитог облика и величине. Она су засечена серијом површи, тераса и подова, тако да простор даје утисак ступњевите пластике. Сливови река Моравице и Студенице са својим многобројним притокама су главни носиоци геоморфошких процеса и облика релјефа. У погледу висинског рашчлањавања природног добра, издвајају се зоне од 500-1000 m, зона од 1000-1500 m и зона преко 1500 m. Друга зона је на природном добру најзаступљенија.

Планина Голија је једна од неколико планина Србије на којој су евидентирани глацијални појаве. Највеће глацијално удубљење на планини Голији, урезано је у дациске стене. Удубљење се налази на јужној стрмој страни Јанковог камена. У самом удубљењу налазе се 4 мање депресије и у том простору нема извора. Мања удубљења представљају ледничка легла. Удубљење са својом стрмином досеже до пута који иде према Ђоновом пољу. Горња ивица налази се на висини од 1825 m а доња на 173 0m. Поред овог остатка глацијације, на тим надморским висинама постоје још 2 остатка глацијалног удубљења, а на ширем подручју Голије евидентирано је још неколико мањих глацијалних удубљења.

1.1.3. Хидролошке одлике

Планина Голија захваљујући свом геолошком саставу, великој количини падавина преко 1100 mm исталожене током године, представља добру основу за образовање веома густе речне мреже. Због своје величине, најпространија планина Старовлашко-рашке висине, Голија је хидролошко чвориште од којег се разилази неколико већих река, а то су Голијска Моравица и Студеница.

Водене токове формирају многобројни извори, слабије или јаче издашности, углавном током целе године активни. Извори су заступљени по читавој планини. Према катастру водних објеката Пештера и Голије (1991) на подручју ПП „Голија“ регистровано је близу 100 извора што вероватно представља само половину постојећих.

Поред поменутих речних сливова на подручју ПП „Голија“ постоји неколико сталних језера као што су: Дајићко, Кошанинова језера и више мањих тресетишта. Све ово указује да је планина Голија подручје богато водом.

Од водених токова најзначајнија је Моравица чија величина слива износи око 470 km², а која се формира из два крака: Голијске реке и Јабучког потока (Моравица).

Голијска река настаје од два краћа и стрма долињска крака, усечена испод врхова Јанковог камена, односно на источним падинама Бојевог Брда у пределу званом Пашина чесма на око 1730 m надморске висине. Овај и још неколико мањих извора незнатних издашности у пределу Преко Брда могу се сматрати и почетком наше највеће домаће реке, прво Западне а потом Велике Мораве.

Јабучки поток (Моравица) извире испод Козије стене. Сам извор је уређен за појење стоке, а даље вода наставља у широком појасу стварајући забарено мочварно подручје, које након више десетина метара ствара своје корито усечено у пространој долини. Нижи делови поменуте долине су под ливадам, а виши под обрадивим земљиштем. Од изворишта корито водотока наставља ка северу и на шеснаестом километру недалеко од засеока Куманице спаја се са Голијском реком формирајући Моравицу. Моравица даље наставља ка северу и код Међуречја прима прву већу притоку Ношницу, а од ушћа Ђетине тече под именом Западна Морава.

У ПП „Голија“ значајан је и слив Студенице која се формира из више извора на падинама планине Голије. Водени ток до Остатије се назива Црна река, а низводно добија назив Студеница и код Ушћа се улива у реку Ибар. Река Студеница (Симић, В., 1956) својим

великим луком прорезује, као циновска тестера, планинску област Радочела, Црепуљника и Чемерна, одвајајући прве две планине на југу од последње на северу.

Студеница је најдужа лева притока Ибра (Дукић, Д., 1951), са површином слива од 582 km², дужином тока од 60,5 km. Слив Студенице је неправилан, асиметричан и много је пространији десно него лево од реке. То је последица геоморфолошких обележја слива, пре свега постојања пространих заравни Радочева и Голије (Васовић, М. 1996). Студеница прима већи број притока, једна од њих је Брусничка река која се у насеље Девихе улива у Студеницу. Нешто узводније од Девиха, Студеница прима десну притоку Изубру, која нема већег значаја на доток воде у Студеницу. Њен значај се огледа у изразито живописном пределу кроз који протиче. У свом средњем делу тока формира три веома лепа водопада чија укупна висина износи око 20 m, а низводније ближе ушћу гради велики број слапова и букова који придодају овом простору изузетан изглед. Студеница у већем делу свога тока представља клисуру са несумњивим природним вредностима.

Поред ова два слива значајна су и језера. Дајићско језеро налази се на северозападној страни Голије, на линији развођа Моравице и реке Студенице. Језеро лежи у малој депресији и на висини од 1556 m. Језеро углавном добија воду од атмосферских падавина (кише и снега), као и околног сливног подручја и извора који је каптиран у чесму и налази се са друге стране пута. Језеро је током целе године под водом. Очување и унапређење Дајићког језера моћи ће се остварити уколико се језеру обезбеди довољна количина воде, како не би постојеће водено окно зарасло и читаво језеро постало тресетиште.

Друго знатно веће језеро је Кошаниново језеро, односно то су два језера мало и велико, облика елипсе, смештени у ували на северној страни Црепуљника, на надморској висини приближно 900 m. Мало језеро је дужине 91m и ширине 40 m, површине 28,6 aгi, издужено у правцу север-југ. Језеро је већим делом под водом, а дубина према процени износи од 6-8 m. Провидност је од 0,5 до 1 метар. Мало језеро није обрастало мочварном вегетацијом. Језеро се највероватније снабдева атмосферским водама, а примећено је и дотицање воде из језера десетак метара од источне обале. С обзиром да је мало језеро неколико метара више од великог језера, вода повремено отиче бочним каналом дужине тридесетак метара у велико језеро. Правац тресаве је северозапад-југоисток, дужине 220 m и ширине 100 m. Приближна површина језера износи 127,8 aгi. Велико језеро углавном је зарасло вегетацијом, првенствено метластом оштрицом која је формирала велике и високе бусене. Само мањи делови су под воденим окнима. Велико језеро током године пресуши, сем најнижих делова (Мали извор). Ободни део језера обрастао је густом шумом, што у пејсажном изгледу представља прави планински драгуљ.

Поред наведених језера постоји и новоформирано језеро у пределу Округлице (1470 m) и Великих ливада, као и у изворишном делу Јастребовачке реке, где се налази језеро - Тресава, површине 1,5 ha.

Из наведених података види се да је подручје ПП „Голија“ богато водама што се огледа у многобројним изворима и површинским токовима распоређених мање више по целој планини Голији и Радочелу. У долини Студенице постоје и минерални извори. Све ово указује да је ПП „Голија“ богат водама, што уз квалитетне шуме и простране ливаде овом пределу дају посебну вредност.

1.1.4. Климатске одлике

Битне одлике климе Парка природе „Голија“, одређене су првенствено географским положајем, разноврсношћу рељефа, надморском висином, вегетацијом и другим факторима. Наведени фактори битно утичу на разноликост климе ПП „Голија“. Према подацима о појединим елементима климе (Гајић, М., 1989), издвојена су три климатска реона: долински са брдским, прелазни и планински. Наведени реони условљени су углавном рељефом, правцем пружања речних долина, у првом реду Моравице и реке Студенице, као и експонираношћу појединих површина.

Долински реон обухвата долине Моравице и Студенице са њиховим притокама. Наведени реон досеже до 700 метара надморске висине. У овом реону допире умерено континентална клима, коју модификује утицај околних планина.

Прелазни реон обухвата просторе између 700 и 1300 метара надморске висине. Одликује се дугим и оштрим зимама, са обилним снежним падавинама. Лета су свежа и кратка, са хладним ноћима и топлим данима. Јесен и пролеће су по правилу кратки, па су прелази из зиме у лето нагли.

Планински реон обухвата више делове планине, односно делове ПП „Голија“ преко 1300 метара надморске висине. Ову климатску зону прате оштре и дуге зиме са доста снега. Лета су кратка и прохладна са повременим ветром, или учесталијим падавинама. Пролећа и јесени су хладни уз чешће сипеће кише.

1.1.5. Биљни и животињски свет

Голију краси пространство шумског покривача. Нарочито су заступљене букове шуме. Неки делови ових шума имају карактер прашуме. Голија је наша најшумовитија планина, са највећим и најбољим шумским комплексима. Њене јужне падине обрасле су пространим ливадама и пашњацима. У смрчевим шумама очувале су се тресаве као специфични и осетљиви екосистеми.

Голија заједно са планином Таром представља рефугијум терцијалне флоре у Србији и значајна је као центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности на Балкану и у Европи. Флористички биодиверзитет Голије гради око 900 таксона биљног света, од тога 729 врста васкуларних гљива, 40 врста маховине, 117 врста и варијетета алги. Посебан значај у флори имају ендемичне и реликтне врсте, као и врсте које су постале угрожене (Студија заштите Голије, Завод за заштиту природе Србије, 2000).

Међу очуваним природним реткостима издваја се реликтна и ендемична дрвенаста врста планинског јавора (*Acer heldreichii*), који је синоним за флору Голије.

У Србији се најлепше и најочуваније заједнице са густим популацијама планинског јавора налазе на Голији. Поред јавора, посебан флористички значај има зеленика (*Ilex aquifolium*), као и ендемичне врсте: *Alyssum markgrafii*, *Alyssum jancheni*, *Pancicia serbica*, *Viola elegantula* и *Verbascum adamovicin*.

Врсте Панчићева бедреница (*Pancicia serbica*) и Адамовићева мајчина душица (*Thymus adamovicii*), имају обележје локалног ендемита и врсте су од међународног значаја за очување биодиверзитета.

Значајни ботанички локалитети су: Дајићко језеро, Кошанинова језера, Тресава на Белим водама, Палеж, Јанков камен, Љуте ливаде, Влашки мост, Каралићи, Изубра, Бојево брдо, Девојачка вода, Одвраћеница, Бисер вода-Враћи крш-Лиса-Борје.

Строго заштићене врсте су: *Acer heldreichii* - планински јавор; *Corallorhiza trifida* - коралјуша; *Dactylorhiza majalis* - каћунак; *Ilex aquifolium* - зеленика, божиковина; *Lilium martagon* - шумски љиљан; *Listera cordata* - срцасти чопотац; *Lycopodium clavatum* - пречица; *Orchis coriophora* - каћунак смрдљиви; *Pirola rotundifolia* - округлолисна крушчица и *Succisa pratensis* - пискавац.

У 2018. и 2019. години, на захтев управљача, вршен је мониторинг флоре у ПП „Голија“ од стране Биолошког факултета, Института за ботанику и Ботаничка башта „Јевремовац“. Значајно је истаћи да се на подручју ПП „Голија“ налази 64 строго заштићене врсте и да је током истраживања 2018. године први пут откривена ретка врста врес - *Calluna vulgaris*. Вршена су и истраживања бриофита, која су показала велики диверзитет бриофита и присуство великог броја ретких и угрожених врста. Од свих бриофита које су забележене током истраживања, 38 врста се налази на националној црвеној листи бриофита, а 6 је укључено у европску црвену књигу бриофита.

Осим високог диверзитета фамилије орхидеја (29), посебан значај флори Голије дају открића две нове врсте орхидеја за Србију (Ђорђевић, В., Јаковљевић, К., Стевановић, В., 2016; Ђорђевић, В., 2018): *Epipactis leptochila* subsp. *neglecta* (у Србији први пут забележена на Голији) и *Dactylorhiza fuchsii* subsp. *fuchsii* (у Србији први пут регистрована на планини Јавор, а касније и на Голији и на Радочелу).

Acer heldreichii, *Ilex aquifolium*, *Lycopodium clavatum*, *Calluna vulgaris*, *Echium russicum* и орхидеје су све заштићене на основу Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врст биљака, животиња и гљива, а чија заштита се у складу са чланом 2. Правилника спроводи забраном коришћења, уништавања и предузимања свих активности којима се могу угрозити дивље врсте и њихова станишта, као и предузимањем мера и активности на управљању њиховим популацијама.

Голија се на вертикалном профилу налази између 415 m и 1833 m надморске висине (Јанков камен), односно од брдског до субалпијског појаса, те се климатогено налази у појасу шумске вегетације. Дужина масива износи 32 km у правцу исток - запад, те има изразито различите падине шумовите северне - ивањичка страна и углавном деградирани и обешумљене јужне - новопазарска страна. Од ових других (или из неких ранијих периода) потиче и име планине.

На вертикалном профилу се јасно уочавају и законито смењују појасеви храстових шума, букових шума, шума букве, јеле и смрче, те смрчевих шума у субалпијском појасу, односно највишим деловима планине. Заступљеност смрчевих шума у субалпијском појасу сврстава Голију у мезијску провинцију са српско-бугарски типом вертикалног рашчлањења вегетације. Благи облици рељефа, доминантна силикатна подлога са релативно добро развијеним земљиштем, обилне и добро распоређене падавине, богатство водотоцима и изворима условили су да је северни део Голије међу најшумовитијим планинама код нас.

Како се масив Голије налази у висинском погледу у подручју простирања климатогене шумске вегетације ливаде, односно нешумска вегетација је секундарна творевина изазвана углавном или искључиво антропогеним фактором у даљој или ближој прошлости. Примарна је

само вегетација мочвара и тресетишта, којих на Голији има мало у односу на друге типове вегетације, али знатно више у односу на друге наше планине.

На простору ПП „Голија“ присутни су типови станишта 17. шуме сиве јове (*Alnus incana*) (*91ЕО) и 19. умерено влажне планинске ливаде (6520), који према Правилнику о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта спадају у тип фрагилних станишта услед слабе и споре обновљивости и услед осетљивости на деградацију. 18. Шуме црног бора (*Pinus nigra*) (*9530) припадају стаништима доминантно изграђеним од ендемичних врста биљака. 20. Шуме лишћара и јеле (*Abies alba*) (91БА) и 21. шуме црног граба (*Ostrya carpinifolia*) (14.8) су у складу са Правилником означене као фрагилна станишта услед слабе и споре обновљивости.

Орнитофаунистичке вредности планине Голије, у националним и међународним оквирима, указују на велику биолошку разноврсност, па се овај планински комплекс намеће као један од веома важних европских центара орнитолошке специјске и генетичке разноврсности. Очување овог планинског комплекса заједно са његовом разноврсношћу живог света представља прворазредни интерес, како национални тако и међународни.

На Голији је до сада забележено 45 врста птица које спадају у групу природних реткости и регистровано је око 90 врста кандидата за Црвену књигу птица Србије; 22 врсте сисара и аутохтоне расе и сорте домаћих животиња.

Echium russicum – црвена лисичина, пегавица

1.2. Главне створене вредности - културно-историјско наслеђе

Културно-историјско наслеђе планине Голија у ширем смислу, неминовно је одраз и последица историјских прилика, схваћено у најширем смислу. Историјски периоди одређивали су све остале услове, те тако и значај одређених регија ка којима су гравитирала насеља, становништво и све што их прати. На ширем подручју, области које не улазе или делом улазе у ПП „Голија“, али су на неки начин утицале на живот на овом подручју, па тако и на присуство споменичког наслеђа, су свакако оне око манастира Студеница, затим новопазарски део са Расом и Сопоћанима, део подручја Рашке са манастиром Градац, као и део који гравитира ка Ибру. У границама ПП „Голија“ налазе се следећа непокретна културна добра:

1.	Споменици културе од изузетног значаја
	Манастир Студеница (Краљево, Брезова, XII век)
	Манастир Градац (Рашка, Градац, XIII век)
2.	Споменици културе од великог значаја
	Црква Светог Алексија (Краљево, Милићи, XVII век)
	Црква Светог Ђорђа (Краљево, Врх, XVII век)
	Црква Свете Богородице (Краљево, Долац, XV век)
	Црква Светог Николе (Краљево, река Палеж, XIV век)
	Горња испосница (Краљево, Савово, XIII век)
	Доња испосница (Краљево, Савово, XIII век)
	Манастир Ковиље - црква Светог Архангела и Светог Николе (Ивањица, Ковиље, XVII век)
	Црква Светог Преображења (Ивањица, Придворица, XVII век)
3.	Споменици културе – културна добра (проглашена, некатегорисана)
	Црква Светог Кузмана и Дамјана (Ивањица, Остатија, XVII век)
	Кућа Венејамина Маринковића (Ивањица, Вионица, XIX век)
	Црква Светог Николе (Краљево, Рудно)
	Кућа Перише Дамјановића (Краљево, Рудно, Дражиниће, XIX век)
	Кућа Вујанаца (Рашка, Градац, XIX век)
4.	Споменици културе – евидентирани (Завод за заштиту споменика културе из Краљева)
	Стари мост (Ивањица, Куманица, XVI -XVII век)
	Градачки крст (Градац, XVII век)
	Црква у Средњој Реци (Ивањица, Средња река)
	Црква на гробљу (Рашка, Плешин)
	Црква Светог Петра и Павла (Рашка, Биниће, XVI-XVII век)
5.	Остала културна добра (цркве, црквишта и утврђења)
6.	Споменичко наслеђе у околини ПП „Голија“
	Манастир Сопоћани, споменик културе од изузетног значаја, XIII века
	Стари Рас, споменик културе од изузетног значаја, помиње се у IX веку
	Стара чаршија у Новом Пазару, споменик културе од великог значаја
	Петрова црква (црква Св. апостола Петра и Павла), споменик културе од изузетног значаја
	Манастир Ђурђеви Ступови, споменик културе од изузетног значаја, подигнут 1171. године
	Манастир Кончулић, југоисточно од Рашке, споменик културе од великог значаја
	Остаци цркве манастира Стара Павлица и манастир Нова Павлица (Брвеник, XII век)
	Остаци града Брвеника (у њему је столовао челник Муса, велики жупан Ибарске жупе и отац браће Мусић)

Посебна културно-историјска вредност Голије је манастир Студеница, основан крајем XII века, као главна задужбина родоначелника династије Немањића, Стефана Немање, да би временом постао најзначајнији духовни центар нове српске средњовековне државе и имао највећи утицај на друштвени и културни развој земље. Често је разаран и наново обнављан. У XII и XIII веку у комплексу манастира се налазило 13 цркава са пратећим објектима, од којих су до данас остале очуване две: Богородична црква и црква Светог Јоакима и Ане. Манастир Студеница, неспорно, једна је од највреднијих грађевина у стваралаштву српског народа и једно од најзначајнијих средишта средњовековних збивања, више од 30 година својим вредностима прелази границе наше државе и налази се на UNESCO Листи светске вредне културне и природне баштине (од 1986. године).

Манастир Градац, подигнут 1268. године, задужбина је краљице Јелене Анжујске, принцезе француског порекла и жене краља Уроша. Чињеница што је ова образована жена провела животни век на српском двору имала је широког утицаја на образовање и културу. При манастиру је основала прву девојачку школу у којој су се образовале српске племкиње. Манастир Градац у архитектонско-конструктивном смислу, са црквом Св. Благовештења, јединствено је дело средњовековног српског градитељства. Никада, ни пре ни после Благовештенског храма, није поновљен тако складан спој западнототских елемената и источновизантијске архитектуре.

Споменичко наслеђе Парка природе „Голија“ у целини карактерише:

- Бројно присуство и трагови културно-историјског наслеђа на целом подручју, без обзира да ли је званично проглашено, евидентирано или тек констатовано у стручној литератури;
- Присуство споменика културе изузетног значаја као што је манастир Студеница и Градац. Ови споменици нису само формално „изузетни“. Студеница је манастир који је био и остао највреднији део нашег наслеђа. Од постања до данас први је у рангу међу свим манастирима у Србији. Као такав први је међу споменичким наслеђем номинован и проглашен делом светске баштине. Градац је такође манастир који је оставио посебан печат у српској средњовековној историји, архитектури и култури;
- Разноврсност и специфичност објеката које се овде појављују, са карактеристичним обележјима и у већем броју него на другим просторима (утврђења, надгробни споменици, објекти народног градитељства и сл.);
- Недовољне могућности за бољу истраженост укупног наслеђа, као и недовољне могућности за реконструкцију, конзервацију, заштиту и уређење, што се не односи на наведене манастирске комплексе;
- Очуваност окружења споменичког наслеђа од неадекватне градње и активности, односно очување амбијента, који се углавном може описати као руралан или понегде готово неизмењених природних одлика;
- Присуство бројних значајних споменика у непосредној и широј околини ПП „Голија“, као још један уверљив доказ о историјским везама, збивањима и животу становништва у протеклим временима, како на подручју Голије тако и у овом делу ондашње Србије.

С обзиром да је једна од битних функција заштићених подручја васпитно-едукативна и туристичко-рекреативна, културно-историјско наслеђе Голије представља неспорно огroman потенцијал и још недовољно искоришћену развојну могућност.

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Очувана животна средина представља изузетно вредан развојни потенцијал и полазиште у концепцији заштите и развоја подручја ПП „Голија“. Стратешко одређење у вези са очувањем, заштитом и унапређењем животне средине подразумева заштиту свих природних и створених вредности подручја, рационално и одрживо коришћење ресурса и интегрални однос у планирању и управљању ресурсима.

Концепција планске заштите животне средине базира се на интегралном вредновању свих компоненети животне средине и строгом поштовању свих законских норми и обавеза у вези са заштитом и унапређењем квалитета животне средине. Она се заснива на постизању оптималног и рационалног коришћења природних ресурса, унапређењу природних и створених вредности и интегрисању аспекта животне средине у планска решења, а у вези са обезбеђивањем одрживог развоја подручја, наменом, уређењем и изградњом простора, потребама социјалног и економског развоја, усклађивањем коришћења простора са могућностима и ограничењима природних и створених вредности (установљени режими и мере заштите) и др., полазећи од начела превенције и спречавања загађивања животне средине и начела интегралности (што значи обавезно укључивање услова заштите природе и животне средине у све планове, програме, активности и садржаје).

Захтевани квалитет животне средине реализоваће се применом планираних режима заштите и посебних мера заштите појединих елемената животне средине, као и социо-економских мера које су у вези са процесима оживљавања подручја ПП „Голија“ и побољшања социјалног стандарда становништва, укључујући повећање комуналне опремљености насеља и примену утврђених правила за изградњу и уређење простора.

Обавезне мере, смернице и услови и инструменти заштите животне средине проистичу из законских норми и обавеза из ове области и обухватају: одрживо управљање, очување природне равнотеже, целовитости, разноврсности и квалитета природних вредности и услова опстанка свих живих бића, као и спречавање, контролу, смањивање и санацију свих облика загађивања животне средине. Применом мера заштите животне средине, ефекти негативних тенденција идентификованих у простору кориговаће се у правцу побољшања квалитета појединих елемената животне средине, а применом свих расположивих инструмената (законски, економски, инструменти процене утицаја на животну средину, инструменти за мониторинг, инструменти за управљање животном средином и др.) спречиће се да до њих не дође у планском периоду.

Обим, структура и диверзификоване активности/функција на подручју ПП „Голија“ у директној су вези са расположивим природним ресурсима, с једне, и популационим потенцијалима, с друге стране, док је квалитет животне средине у директној вези са (не)оствареним степеном економског развоја.

На стање животне средине утичу и савремени геодинамички процеси и појаве условљене геолошким и геоморфолошким својствима терена, а делом поспешени и човековим утицајем (ерозија).

Када се говори о ваздуху као чиниоцу животне средине, односно загађењу ваздуха може се констатовати да је загађење присутно у околним насељима, у зонама рудника и каменолома, док на самом подручју ПП „Голија“ нема загађења ваздуха.

Загађивање вода (површинских и подземних) представља већи проблем у односу на загађивање ваздуха и земљишта. Релативно очуван квалитет површинских и подземних вода условљен је степеном (не)развијености подручја. То се односи, пре свега, на одсуство већих производних објеката и слабу насељеност подручја, премда велики број насеља, са великим бројем заселака, као и њихова разуденост (међусобна удаљеност), отежавају изградњу водоводне и канализационе мреже. Квалитет површинских вода је у већем делу подручја очуван. Квалитет воде највеће две реке на подручју ПП „Голија“, Моравице и Студенице, не одговара по свим критеријумима захтеваној класи (на прелазу између захтеване и лошије класе). Највише је присутно загађење органским материјама из насеља. Коришћење подземних вода пропорционално је степену насељености, те се из тог разлога не јављају проблеми прецрпљивања издани. Међутим, само каптирање се врши на санитарно и технички неисправан начин. Загађивање подземних вода је, пре свега, последица неадекватног третмана септичких јама у свим сеоским насељима. Новији туристички објекти и фарме имају непропусне септичке јаме које се периодично празне.

Бесправна изградња викенд објеката у изворишној челенки Црне реке (изворишни крак реке Студенице) на Одвраћеници, на потесу од Бисер воде, преко Одвраћенице, до Јанковог камена, посебно је угрожена издан која нема заштитни покривач и која се дренира преко бројних извора. Дивље каптирање извора на подручју ПП „Голија“ и нерешено питање евакуације отпадних вода, нарочито из викенд објеката, угрожава заштићене зоне изворишта регионалног значаја. Не постоји редовна санитарна контрола квалитета воде код каптираних изворишта.

Земљиште је угрожено пре свега ерозијом, односно неодговарајућом обрадом, узоравањем пашњака и ливада на већим висинама и нагибима, посебно за кромпиришта, неадекватном употребом вештачких ђубрива и пестицида, неконтролисаним одлагањем отпада, као и загађивањем у зонама каменолома, односно позајмишта без одговарајуће ревитализације и рекултивације.

Комунални отпад са подручја ПП „Голија“ не сакупља се организовано и то представља можда и највећи проблем у области загађења животне средине, као и стварање дивљих сметлишта и депонија, што има негативан утицај на водне ресурсе и на земљиште.

Такође, фактор угрожавања животне средине представљају Просторним планом предвиђене минихидроелектране за изградњу чије су локације утврђене на основу потенцијалног катастра малих хидроелектрана, у периоду пре него што су утврђени режими заштите и у ком је до сада велики број изворишта и потока пресушио или су измештени природним тектонским и хидролошким процесима. Предвиђене локације минихидроелектрана су на еколошки чистом терену, на незагађеним рекама и водотоцима, са евидентираним бројним строго заштићеним врстама. Било какво преграђивање и деривација воде за потребе минихидроелектрана представља инвазиван и директан утицај на биодиверзитет и деградацију целокупног екосистема Голије.

3. ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОРЕ УГРОЖАВАЊА

Активности, делатности и процеси који могу представљати факторе угрожавања ПП „Голија“, непосредно су везани за природне и створене вредности, односно њихову заштиту, коришћење и одрживи развој.

Корисници и власници природних и створених вредности на подручју ПП „Голија“, као и посетиоци могу бити фактор угрожавања, ако у свом раду и деловању не поштују прописане режиме заштите, мере забране и коришћења. Заштита природе и животне средине мора бити интегрална на подручју ПП „Голија“.

Активности, делатности и процеси који могу представљати проблем угрожавања природних вредности ПП „Голија“:

- **изградња везана за развој туризма;** иако Студија развоја туризма Голије и Просторни план подручја посебне намене ПП „Голија“ предвиђају да атрактиван и релевантан, природни и културолошки простор Голије треба усмерити у смислу квалитетног реструктурирања и последично репозиционирања на туристичком тржишту на коме ће се Голија приказати на следећи начин: (1) представља се свету као модерна планинска дестинација која на тржишту нуди искуства и доживљаје у заштићеном природном окружењу, промовише лепоту живота на планини и поноси се својом традицијом и богатом културом; (2) иновативни и модерни „ризорт“, као и друге туристичке целине и локалитети, угошћују домаће и стране туристе, који се препуштају одмору на планини, а шири простор планине гостима пружа искуство окрепљујућег одмора уз професионално обликоване зимске и летње активности које она нуди; (3) Голија се посебно усмерава на пружање искуства у рекреацији, активностима и активном доживљају природе и културе њеног подручја, за сада се највише улаже у реализацију изградње Ски центра „Голија“ на локалитету Одвраћеница-Врхови, општина Ивањица;
- **противправна градња,** била је присутна у нешто мањем обиму на подручју Голије (локалитети Беле Воде, Дајићи, Честа врела, Одвраћеница и Шерметовица) и пре њене заштите, али након доношења Уредбе о заштити ПП „Голија“, предузете су мере од стране управљача, а у сарадњи са надлежном инспекцијом Министарства заштите животне средине и Министарства грађевинарства, на спречавању бесправне градње на подручју ПП „Голија“, како не би дошло до угрожавања заштићеног предела. Управљач ће у оквиру успостављене базе података о бесправно саграђеним објектима пратити стање изграђености, односно изградње. Такође, идентификоваће се све подигнуте ћумуране на територији подручја ПП „Голија“ и планираће се мере санације свих бесправно подигнутих ћумурана;
- **изградња хидроенергетских објеката,** односно према Просторном плану подручја посебне намене Парка природе „Голија“ („Службени гласник РС“, број 16/09): (1) коришћење хидроенергетског потенцијала може се реализовати кроз производњу електричне енергије у постројењима на акумулацији Рокци (река Ношница), Препрана (река Студеница) и Куманица (река Моравица), као и на планираним акумулацијама на Градачкој и Људској реци; (2) други вид коришћења хидроенергетског потенцијала је

градња малих хидроелектрана (МХЕ), односно активирање локалног хидроенергетског потенцијала, као алтернативног извора напајања, би побољшало електроенергетску слику подручја, иако МХЕ немају већи значај за електроенергетски систем Републике Србије, могућност производње електричне енергије у комерцијалне сврхе постоји. Просторним плановима локалних самоуправа предвиђена је изградња МХЕ. На бројним локацијама које су предвиђене за изградњу нема довољно воде у току целе године јер представљају потоке и изворишта главних токова река. Такође бројни потоци Програмом управљања рибарским подручјем „Голија“ дефинисани су као посебна станишта риба, у првом реду поточне пастрмке, чиме се директно утиче на бројно стање рибљег фонда. Поред тога у дефинисаним посебним стаништима забрањене су било какве активности, односно предузимање било каквих радњи и активности којима се нарушавају еколошке одлике воде и угрожава рибљи фонд, сагласно члану 27. Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр.128/14 и 95/18-др.закон);

- **неадекватно управљање отпадом** у сеоским срединама представља један од проблема животне средине на подручју ПП „Голија“. Наиме, може се рећи да до сада, на подручју ПП „Голија“ није било организованог уклањања отпада у појединим забаченим сеоским срединама. Разлог томе је неуређена инфраструктура, односно неадекватни категорисани путеви, те немогућност прилаза специјализованих возила за транспорт комуналног отпада. Локално становништво у сеоским срединама, кога је све мање на подручју Голије, одлаже отпад на привремена сметилишта, врло често у шумама, на периферији сеоских насеља и поред путних праваца, што представља опасност по здравље људи и животну средину;
- **нестајање аутохтоних пашњака** услед смањења броја сточе и обрастања пашњачких и ливадских површина непожељном жбунастом и дрвенастом вегетацијом.

Ризици угрожавања ПП „Голија“:

- **непоступање у складу** (или не доношење) са просторним плановима, плановима детаљне регулације, урбанистичким плановима и другим просторно планским документима, планским документима из области шумарства, ловства и рибарства, водним основама и другим пројектима и програмима донетим у складу са законским прописима и Просторним планом подручја посебне намене Парка природе „Голија“;
- **непоступање у складу** са одредбама Закона о заштити природе које се односе на обавезу: прибављања Услови заштите природе, обезбеђења одговарајућих сагласности за извођење разних активности и делатности на подручју ПП „Голија“ и поступања у складу са донетим просторним плановима, пројектима и разним другим основама;
- **непоступање у складу** са одредбама Уредбе о заштити ПП „Голија“;
- **непоступање у складу** са одредбама Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби ПП „Голија“;
- **неуспостављање** јединственог система управљања отпадом на подручју ПП „Голија“;
- **неспровођење** јединственог система управљања водним ресурсима на подручју ПП „Голија“;

- **немогућност** реализације изградње планиране инфраструктуре (саобраћајне, телекомуникационе, туристичке и др.);
- **неадекватно** решавање изградње канализационог система у насељима и будућим туристичким центрима на подручју ПП „Голија“;
- **неуспостављање** адекватног система коришћења енергије на подручју ПП „Голија“;
- **неадекватно** утврђивање локација за успостављање минихидроелектрана и реализација пројеката који одступају од начела заштите и одрживог коришћења природног ресурса;
- **неуспостављање** система сталног мониторинга свих параметара квалитета животне средине (параметри који дефинишу загађеност воде, ваздуха и земљишта, односно физичке, хемијске и биолошке особине и присуство загађујућих, штетних и опасних материја,
- **инвазивне врсте:** с обзиром да је на подручју ПП „Голија“ утврђено присуство инвазивне врсте *Impatiens glandulifera* (индијска висока трава), која се налази на листи инвазивних врста од значаја за Европску унију (према Уредби о спечавању и управљању уношења и ширења инвазивних страних врста), као и на листи „100 најгорих у свету“, планираће се активности на мапирању ове врсте, као и предузимање мера за њено уклањање, сагласно условима заштите природе и
- **друге активности и процеси које се спроводе супротно принципима заштите и одрживог развоја природних ресурса и добара ПП „Голија“.**

3.1. КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И МЕРЕ ЗА ЊИХОВО УБЛАЖАВАЊЕ

Климатске промене представљају једну од највећих претњи како за људе тако и за свеукупни живи свет на планети земљи. Од 1990. године свет је искусио 12 најтоплијих година, од како се мери и бележи температура.

У последњем извештају Међународног панела за климатске промене (*Intergovernmental panel on climate change, IPCC*) наводи се да је при сваком од различитих сценарија емисија гасова стаклене баште, велики број копнених, слатководних и морских врста у повећаном ризику од истребљења због климатских промена.

Република Србија се налази на физичко-географској локацији која је под значајним утицајем климатских промена. То потврђују и скоро свакодневни примери природних непогода (суша, поплава, клизишта и др.), док се у будућности уз додатно повећање температуре очекује и пораст броја природних непогода.

Разлог зашто савремене климатске промене сматрамо неповољним по екосистеме и врсте је то што се оне данас одвијају брже и израженије него што се живи системи могу прилагодити на њих.

Утицају климатских промена посебно су изложена заштићена подручја која су „права жаришта“ биодиверзитета. Наиме, климатске промене утичу на биодиверзитет најчешће негативно, док биодиверзитет путем екосистемских услуга значајно доприноси прилагођавању на утицаје климатских промена. Управо због тога је неопходно конкретно и недвосмислено довести у везу утицај климатских промена на биодиверзитет, као и значај свих екосистемских услуга које пружају заштићена подручја.

Промене у природним системима које су последица климатских промена већ су потврђене бројним истраживањима а укључују лонгитудинална померања ареала појединих врста, промене њиховог висинског распрострањења, промене у фенолошким фазама, промене у миграцијама и продужење вегетационих сезона. Успоравање ових негативних процеса, уз очување постојећих релативно стабилних подручја, један је од основних приоритета у заштити природе у оквиру ПП „Голија”.

Очување и унапређење природних и полуприродних типова станишта од примарног је значаја за све аспекте заштите биодиверзитета и ублажавања последица климатских промена.

Овим Планом управљања се планирају следеће мере и активности на ублажавању и адаптацији на климатске промене у оквиру ПП „Голија”:

- С обзиром на изузетно значајан позитиван утицај шумских екосистема на климатске промене кроз ублажавање негативних последица, Управљач ће наставити са чувањем шума, очувањем и унапређењем стања шума, спречавању непланског коришћења и деградације шума, пошумљавањима и поделом бесплатних садница физичким лицима (што ће довести до увећања површине под шумама);
- Праћење и санирање последица сушења шума, у чије се узрочнике убрајају и климатске промене;
- Активности на процени дефолијације и праћење оштећења проузрокованих биотичким и абиотичким факторима, што пружа неопходне податке о утицају штетних инсеката и гљива, штетном деловању човека, климатских промена и осталих бројних чинилаца на здравствено стање и виталност шума а које се од 2003. године континуирано прате од стране Института за шумарство из Београда, у оквиру Програма ИСП за шуме (Међународни кооперациони програм за праћење стања шума Европе);
- Континуирано праћење фенологије, односно фенеолошких промена код биљних врста (формирање пупољака, листање, цветање, сазревање семена и плодова, опадање листова), а пре свега дрвенастих врста, што представља веома добар индикатор за праћење утицаја климатских промена на шумске екосистеме;
- Развој и унапређење иновативних мера и метода и подршке природној и вештачкој обнови шума, а све у циљу адаптабилног газдовања шумама које се све више мора ослањати на нове методе које сагледавају и узимају у обзир присутност негативних утицаја климатских промена;
- Развијање индикатора и методологије за њихово праћење, који ће послужити за активно и континуирано праћење утицаја климатских промена кроз индикаторе осетљивости, индикаторе отпорности и индикаторе инвазивности;
- Наставак Координираног научно истраживачког рада, ангажовањем различитих научних институција (Биолошког факултета, Природно математичког факултета, Шумарског факултета, Института за шумарство и др.), детаљном инвентаризацијом и праћењем стања ретких и угрожених врста, праћења стања типова станишта и свих других елемената одређених као индикатори климатских промена са посебним акценатом на типове станишта и врсте наведене у Директиви о стаништима и Директиви о птицама, а све у циљу испуњавања приступних обавеза ка чланству у ЕУ за потребе мреже НАТУРА 2000;
- Очување станишта која путем складиштења угљендиоксида из атмосфере позитивно утичу и доприносе ублажавању негативних последица климатских промена;

- Развој Пројеката рестаурације, ревитализације, санације угрожених типова станишта, али и креирања вештачких станишта за осетљиве врсте;
- Промоција екосистемских услуга и утврђивање њихове вредности;
- Спровођење in/ex situ заштите, сакупљање генетичког материјала, реинтродукција и јачање популација циљаних врста;
- Мере контроле бројности и сузбијање страних и инвазивних врста у деградираним природним и полуприродним екосистемима.

Инвазивна врста: Impatiens glandulifera (индијска висока трава)

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Одлуком о заштити подручја Голије, као парка природе, односно подручја изузетних природних вредности, прихваћен је савремени концепт одрживог, трајног развоја који захтева промене у вредносним ставовима и критеријумима, од локалног до државног нивоа, при чему се утврђују карактеристични индекси дефинисања циљева и одрживости, уз примену еколошких стандарда, поштовања граничних капацитета и оцене утицаја.

Концепт заштите ПП Голија“ заснива се на:

- очувању и унапређивању укупних природних вредности и ресурса;
- очувању предеоних одлика;
- очувању културно-историјског наслеђа;
- одрживом коришћењу природних ресурса (шума, вода, пољопривредног земљишта, минералних сировина и др.);
- обезбеђењу услова за органску пољопривреду и унапређење стања;
- планском уређењу и изградњи;
- развоју рекреације и туризма, укључивању заштићеног подручја у функцију рекреације, туризма и образовања и уређењу простора ради обезбеђења наведених активности;
- развоју научно-истраживачког рада;
- промоцији природних вредности и особености подручја;
- стварању услова за бољи живот локалног становништва на територији ПП „Голија“ и околине;
- усклађеном развоју привредних активности са заштитом природе и потребама које се намећу након детаљног вредновања природних и људским радом створених вредности;
- усклађеном развоју привредних активности са заштитом природе у Резервату биосфере „Голија-Студеница“ (први проглашени резерват биосфере у Србији у оквиру програма „Човек и биосфера“ - UNESCO-MAB).

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја ПП „Голија“ су:

- заштита природе и природних вредности, односно очување равнотеже екосистема и обнова оних који су нарушени;
- заштита животне средине;
- заштита непокретних културних добара, односно природних предела, амбијената и пејсажа око културно-историјских споменика, људским радом створених добара и градитељског наслеђа;
- заштита вода и водног земљишта;
- развој пољопривреде и ревитализација села;
- развој шумарства, ловства и рибарства;
- развој туризма;
- развој насеља и изградња инфраструктуре.

1. Заштита природе и природних вредности оствариће се кроз:

- очување генетског, специјског и екосистемског биодиверзитета, на основу предузетих проучавања генофонда, формирања базе података и инвентаризације и категоризације елемената компоненти биодиверзитета;
- очување (одржање) разноврсности дивље флоре и фауне и њено повећање реинтродукцијом несталих аутохтоних врста животиња и биљака;
- очување станишта, јачање и просторно ширење популација строго заштићених биљних и животињских врста;
- праћење стања биодиверзитета, као и угрожавајућих фактора, са проценом тенденција промена и спонтаних сукцесија;
- одржање екосистемске разноврсности и заштиту природних екосистема и агроекосистема од инвазивних врста биљака и животиња, као и од других врста, сорти и раса, које уносе непожељне промене у природни и агробiodиверзитет;
- предузимање дугорочних екосистемских истраживања интердисциплинарног обухвата;
- умерено повећање површине под шумом, очување и унапређење разноврсности и аутохтоности дендролошког састава, побољшање структуре шумских састојина (превођење изданаčkih шума у високе);
- проактивну заштиту земљишта од водне ерозије, загађивања и других деградационих процеса, заштиту вода од загађивања и неповољних промена хидролошких режима, заштиту ваздуха од загађивања, заштиту од прекомерне буке и других неповољних утицаја на природу и људе;
- конзервацију делова подручја у затеченом стању ради заштите интегритета и спонтаног функционисања њиховог укупног природног комплекса, за научне, образовне и културне сврхе;
- очување, приказивање и одрживо коришћење места, природних објеката и појава који својим геолошким, геоморфолошким, хидрографским или другим обележјима представљају истакнуте, ретке и привлачне вредности гео-наслеђа;
- очување разноврсности, живописности и лепоте предела, унапређење његовог квалитета и уређености у зонама и коридорима становања, саобраћаја, привредних активности и рекреације и спровођење санације и рекултивације деградираних површина;
- дефинисање ограничења у погледу организације ловних и рибарских подручја;
- омогућавање доступности људима пејзажних, биолошких и других вредности и природних ресурса подручја за одрживо коришћење у оквиру туризма, рекреације и комплементарних активности, науке, образовања, спорта и друго;
- интегрисање презентације природних вредности у туристичку понуду путем заједничких програма, планова и пројеката, уз издвајање дела туристичког профита за потребе заштите природе која представља туристички мотив;
- утврђивање обавеза да се у конкретним планским решењима у разумној и усклађеној мери поштују интереси заштите и развоја у оквирима националних и међународних правних норми, стандарда и препорука који се односе на заштиту природе и животне средине, генерално и на конкретне развојне намере, а уз уважавање примера тзв. „добре праксе”.

2. Заштита животне средине оствариће се кроз:

- очување, унапређење и заштиту биолошке, геолошке и предеоне разноврсности и посебних природних и културних вредности;
- рационално коришћење природних ресурса;
- очување, унапређење и заштиту амбијенталних, естетских и туристичко-рекреативних потенцијала подручја;
- развој интегралног информационог система о стању природе и животне средине;
- популаризацију заштите природе и животне средине и развијање еколошке свести у јавности, код локалног становништва и посетилаца/туриста,
- подршку програмима еколошког васпитања и образовања деце и омладине;
- израду просторних и урбанистичких планова којима ће се утврдити планска решења, режими и услови коришћења, организације и уређења простора;
- хармонизацију развоја привредних активности, изградњу и уређење простора усклађених са режимима и условима заштите природе и животне средине;
- обезбеђење саобраћајних, санитарних, енергетских и других техничких услова који омогућају висок квалитет животне средине;
- санацију и ревитализацију загађених, деградираних и неплански изграђених простора (деградираних пашњака, површина са израженом ерозијом, рударских копова, каменолома, позајмишта, непланске изградње и сл.).

Управљач ће у оквиру остварења циља заштите животне средине имати изузетно одговоран посао да обезбеди доследно поштовање свих законских прописа из области заштите животне средине, посебно у делу који морају да испуне сви корисници Парка природе при извођењу разних активности и радова. Поштовање Закона о процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС“, број 135/04 и 36/09), Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС“, број 135/04 и 88/10), Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04 и 25/15) и Закона о заштити животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04, 36/09, 36/09-др.закон, 72/09-др.закон, 43/11, 14/16, 46/18 и 95/18-др.закон). Остварење дефинисаног циља Управљач може остварити само уз претходно спроведену едукацију корисника ПП „Голија“ из области очувања животне средине и подршку републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинске инспекције и других институција.

3. Заштита непокретних културних добара оствариће се кроз:

- заштиту, чување, конзервацију, обнову, ревитализацију културно-историјских вредности и предела;
- формирање јединствене информационе основе о културном наслеђу на подручју ПП „Голија“, односно инвентаризација и картирање културне баштине на подручју ПП „Голија“ (археолошка налазишта, цркве, црквишта, утврђења, манастири, објекти народног градитељства, записи, црквени објекти, локације од посебног значаја за локално становништво и др.);
- израду студије заштите и ревитализације културне баштине на подручју ПП „Голија“;
- ургентне активности конзервације, рестаурације и ревитализације откривених највреднијих и најугроженијих непокретних културних добара;

- обезбеђивање потребних техничких, материјалних, организационих и других услова за заштиту и ревитализацију, истраживање и презентацију археолошких и споменичких локалитета;
- подршку одржању традиционалних заната, обнови објеката народног градитељства;
- израду пројеката за унапређење туристичке понуде, уређење села, обезбеђивање средстава за уређење фасада кућа и кровова у традиционалној архитектури;
- успостављање типологије кућа у селима ПП „Голија“, као и рад на заштити и унапређењу постојећи сеоских кућа и модела кућа које карактеришу архитектуру подручја Голије;
- сталну едукацију и информисање јавности, посетилаца и локалног становништва о вредностима културне баштине, односно развој свести појединаца и друштва да се ради о великим културним вредностима које представљају материјалне сведоке прошлих цивилизација, те их је потребно физички очувати ради њиховог огромног едукативног и културног потенцијала;
- презентацију културних добара на подручју ПП „Голија“.

4. Заштита вода и водног земљишта оствариће се кроз:

- заштиту вода (површинских и подземних) уз примену интегралног приступа у управљању и коришћењу водних ресурса (коришћење, заштита вода и заштита од вода); очување квалитета површинских вода у складу са захтеваном класом квалитета – враћање водотока у I класу квалитета и то Студенице до Ушћа и Моравице до Ивањице; потпуна заштита квалитета подземних вода и стриктна заштита свих зона које су законом резервисане као изворишта водоснабдевања (слив Студенице, Моравице и Људске реке);
- изградњу водних објеката, постављање уређаја намењених уређењу вода, одржавање корита водотока и водних објеката, спровођење заштите од штетног дејства вода и за остале намене у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта и водних објеката, одлагања и депоновања дрвне масе и сл. на водном земљишту, праће механизације и возила и сл. радови који утичу на квалитет вода, стабилност и функционалност водних објеката. Ширина приобалног земљишта је прописана законом. У случају заштите добара посебних вредности и капиталних објеката, обављања других послова од општег интереса, других потреба за заштитом вода, акватичних и приобалних врста, уређења вода итд. може се одредити другачија ширина одлуком надлежног органа;
- обављање активности на водном земљишту у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта, уз услов да се приликом спровођења активности не погоршава водни режим, не утиче на стабилност и функционалност водних објеката, не ремети пролаз великих вода и омогућава спровођење одбране од поплава;
- спровођење превентивних мера, биотехничких и биолошких заштитних радова за заштиту од ерозија и бујица на ерозионим подручјима.

5. Развој пољопривреде и ревитализација села оствариће се кроз:

- очување површина и плодности пољопривредног земљишта;
- усклађивање коришћења пољопривредног земљишта са прописаним режимима заштите;
- обезбеђивање подршке опстанку породичних газдинстава на подручју ПП „Голија“;
- обнову и развој планинског сточарства, са ослонцем на еколошки безбедно коришћење пашњака ПП „Голија“ напасањем стада на традиционалним пашњацима;
- заштиту постојећих пашњачких површина и очување карактеристика руралног предела и његових производних потенцијала;
- обезбеђивање суфинансирања обнове и уређења домаћинстава и превођење у виши степен полифункционалног коришћења домаћинстава;
- давање приоритета сточарству и суфинансирање потребне опремљености (машине, погони за складиштење и дораду и др.);
- подстицање узгоја пчела у кошницама на територији ПП „Голија“ и производњу органске хране од меда;
- успостављање и опремање просторија за обраду и складиштење меда и производа од меда;
- повећање запослености сеоског становништва;
- развој партнерског односа са локалном самоуправом;
- умрежавање производних и продајних капацитета са туристичко-угоститељским објектима на подручју ПП „Голија“ и
- унапређење услова живљења на селу.

6. Развој шумарства, ловства и рибарства оствариће се кроз:

- заштиту, очување биодиверзитета и унапређење функција шумских екосистема;
- унапређење стања шума и шумске инфраструктуре;
- превентивну заштиту шума од различитих угрожавајућих абиотичких и биотичких фактора и од пожара;
- саветодавне активности сопственицима шума;
- обезбеђивање услова и могућности за коришћење и развој шумарства у оквиру научноистраживачке, образовно-васпитне, спортско-рекреативне, као и друге делатности;
- институционално опремање и организовање за потребе мониторинга и истраживања шума;
- израду и реализацију планских докумената из области шумарства, односно газдовања шумама;
- усаглашавање интереса шумарства и ловства са развојем туризма на подручју ПП „Голија“;
- израду и реализацију планских докумената за газдовање ловиштима којима газдује ЈП „Србијашуме“;
- контролу активности и мониторинг дивљачи на подручјима којима газдују ловачка удружења;
- припрему површина за производњу хране за дивљач (орање, дрљање и сетва);

- контролу коришћења споредних шумских производа (обука берача и израда плана коришћења споредних шумских производа, уз претходно прибављање дозвола од надлежног Министарства);
- изградњу и уређење риболовних ревира, уређењу обале риболовних вода намењених рекреативном и спортском виду риболова у складу са планским документима, уређењу стаза и постављању мобилијара у непосредној близини риболовних вода.

6. Развој туризма оствариће се кроз:

- развој иновативних туристичких модела које препоручује програм „Човек и биосфера“ - UNESCO-MAB;
- развој туризма у функцији заштите, ревитализације и презентације природних и културних добара ПП „Голија“;
- развој зимског и летњег облика туризма;
- развој екотуризма и агротуризма;
- развој привредних активности које прате туризам и компатибилне су са њим; које пружају већу могућност запошљавања (пуно радно време, пола радног времена или сезонско запошљавање) претежно активног становништва, млађег и нарочито женског дела популације чиме се стварају основни предуслови за ревитализацију, пре свега, планинских села;
- укључивање сеоских насеља у туристичке активности како би се обезбедили услови за оживљавање и развој ових насеља и њихових ресурса, нарочито у домену производње хране, локалних гастрономских производа и презентацији аутентичних етнолошких и културолошких вредности;
- едукацију и информисање локалног становништва, посетилаца и шире јавности о вредностима ПП „Голија“ и туристичким потенцијалима.

8. Развој насеља и изградња инфраструктуре оствариће се кроз:

- успостављање демографске виталности становништва и ублажавање депопулационих тенденција на подручју ПП „Голија“;
- побољшање образовне и економске структуре становништва оживљавањем привредних активности;
- повећање квалитета живљења становништва на подручју ПП „Голија“;
- изградњу неопходне инфраструктуре за квалитетно живљење на простору ПП „Голија“, одрживо коришћење и развој.

9. Одрживи развој

Одрживи развој је онај који задовољава садашње потребе, неугрожавајући могућности будућих генерација да задовоље своје потребе (Комисија УН за животне средину и развој, тзв. Брундтланд комисија, 1987).

Одрживи развој се може дефинисати и као одговор на захтеве садашњих генерација, а да се при томе не униште могућности да будуће генерације одговоре на своје захтеве (Конференција о животној средини и развоју у Рио де Женеиру, 1992).

Циљеви одрживог развоја, познати и као глобални циљеви, представљају универзални позив на деловање ради искорењивања сиромаштва, заштите животне средине и обезбеђивање мира и просперитета за све. Ових 17 циљева заснивају се на успеху миленијумских циљева, али обухватају и нове приоритетне области као што су климатске промене, економске неједнакости, иновације, одржива потрошња, мир и правда. Циљеви су међусобно повезани будући да кључ успеха једног циља често лежи у сагледавању изазова који су својствени другом циљу.

Активности за остваривање циљева одрживог развоја одвијају се у духу партнерства и прагматизма како би се сада направили прави избори и тиме обезбедило одрживо побољшање живота будућих генерација. Циљеви дају јасне смернице и подциљеве које све државе треба да усвоје у складу са својим приоритетима и глобалним еколошким изазовима у целини.

Циљеви одрживог развоја ступили су на снагу у јануару 2016. године. Постизање циљева одрживог развоја подразумева партнерство влада, приватног сектора, цивилног друштва и грађана како би се будућим генерацијама обезбедило боље животну окружење. Подсетимо да је 2000. године донета Миленијумска декларација са осам миленијумских циљева, где је фокус био на земље у развоју и миленијумски циљеви су били орочени до 2015. године.

Након што је рок за испуњење миленијумских циљева истекао, било је потребно брзо али и промишљено реаговати како би се ефикасније наставило са остваривањем циљева одрживог развоја. У међувремену су климатске промене постале претња коју више нико не може игнорисати и која се у што краћем року треба ублажити и спречити. На седамдесет година од оснивања (2015. године), у Њујорку на седници Генералне скупштине Уједињених Нација усвојена је Агенда одрживог развоја од 2015 до 2030. године.

Агенда 2030 је логички наставак миленијумских циљева и она је препознатљива по својих 17 циљева.

1. Циљ 1. Окончати **сиромаштво** свуда и у свим облицима.
2. Циљ 2. Окончати **глад**, постићи безбедност хране и побољшану исхрану и промовисати одрживу пољопривреду.
3. Циљ 3. Обезбедити здрав живот и промовисати **благостање** за људе свих генерација.
4. Циљ 4. Обезбедити инклузивно и квалитетно **образовање** и промовисати могућности целоживотног учења.
5. Циљ 5. Постићи родну **равноправност** и оснажити све жене и девојчице.
6. Циљ 6. Обезбедити санитарне услове и приступ **пијаћој води** за све.
7. Циљ 7. Осигурати приступ **доступној, поузданој, одрживој и модерној енергији** за све.
8. Промовисати инклузивни и одрживи **економски раст, запосленост** и достојанствен рад за све.
9. Циљ 9. Изградити прилагодљиву **инфраструктуру**, промовисати одрживу индустријализацију и подстицати иновативност.
10. Циљ 10. Смањити **неједнакост између и унутар држава**.
11. Циљ 11. Учинити **градове и људска насеља** инклузивним, безбедним, прилагодљивим и одрживим.
12. Циљ 12. Обезбедити одрживе облике **потрошње и производње**.
13. Циљ 13. Предузети хитну акцију у борби против **климатских промена** и њихових последица.
14. Циљ 14. Очувати и одрживо користити **океане, мора и морске ресурсе** за одрживи развој.
15. Циљ 15. Одрживо управљати **шумама**, сузбити дезертификацију, зауставити и преокренути процес деградације земљишта и спречити уништавање биодиверзитета.
16. Циљ 16. Промовисати **мирољубива и инклузивна друштва** за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити ефикасне, поуздане и инклузивне институције на свим нивоима.
17. Циљ 17. Учврстити **глобално партнерство** за одрживи развој.

Циљеви одрживог развоја превасходно треба да допринесу смањењу сиромаштва, као и неједнакости и неправде, уз то да утичу на узроке и минимализују последице климатских промена. За разлику од миленијумских циљева, Агенда 2030 није фокусирана само на земље у развоју већ и на све државе, јер је глобална сарадња неопходна да би се сви циљеви остварили. Након тога што су све чланице УН ратификовале Агенду 2030, сада је на појединачним државама да имплементирају циљеве одрживог развоја у своје политике, уз напомену да не постоје обавезујући механизми и све је на добровољној бази.

Циљеви одрживог развоја у Парку природе „Голија“:

Циљ одрживог развоја

4 КВАЛИТЕТНО
ОБРАЗОВАЊЕ

Циљ 4. Квалитетно образовање

Индикатор циља

4.7: До краја 2030. обезбедити да сви ученици стекну знања и вештине потребне за промовисање одрживог развоја, између осталог и путем едукације о одрживом развоју и одрживим стилovima живота, људским правима, родној равноправности, као и о промовисању културе мира и ненасиља, припадности глобалној заједници и поштовања културне разноликости и доприноса културе одрживом развоју.

Реализоване активности:

- редовне активности едукације деце и одржавање предавања у циљу промовисања одрживог развоја у основним школама у оквиру ПП „Голија“

Циљ одрживог развоја

8 ДОСТОЈАНСТВЕН
РАД И ЕКОНОМСКИ
РАСТ

Циљ 8. Достојанствен рад и економски раст

Индикатор циља

8.9: До 2030. осмислити и применити политике за промовисање одрживог туризма који ствара радна места и промовише локалну културу и производе

Реализоване активности:

- Мастер план развоја туризма Голије са пословним планом - садржи све ситуационе, тржишне и финансијске анализе које су биле потребне да се предложи тржишно базиран и прагматично усмерен оптимални модел туристичког развоја Голије.
- Акциони план за РБ „Голија Студеница“ којим се промовише одржив туризам на подручју ПП „Голија“ и који је у потпуности ослоњен на МАБ Стратегију (2015-2025), као и на Лима акциони план (2016-2025).
- Пројекат: „Голија – прелаз од планирања ка развоју“ - за циљ има да се створе услови за одрживи развој ПП „Голија“, што је одредило стратешки приступ и креирање планских докумената, која с једне стране омогућавају да се поштују и чувају природна и културна добра, а са друге да се то подручје даље развија како би локално становништво имало користи и видело шансу за опстанак и даљи развој Голије.
- Акциони план развоја подручја Голије - један од инструмената за подршку управљања развојем овог националног блага на основу иницијативе Министарства трговине, туризма и телекомуникација у сарадњи са Европским ПРОГРЕС-ом, финансираним од стране ЕУ и Владе Швајцарске, а спроводила Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге – UNOPS.

Циљ одрживог развоја

15 ЖИВОТ
НА ЗЕМЉИ

Циљ 15. Живот на Земљи

Индикатор циља

15.1: До 2030. промовисати имплементацију одрживог управљања свим врстама шума, зауставити крчење шума, обновити уништене шуме и повећати пошумљавање на глобалном нивоу.

Реализоване активности:

- "FSC™ сертификат (Forest Stewardship Council™) за газдовање шумама, којим се потврђује промовисање еколошки прикладног, друштвено корисног и економски одрживог управљања шумама.
- Чувари шума редовно врше послове чувања шума у складу са Законом о шумама у циљу спречавања бесправних сеча и противправног коришћења и присвајања.
- Редовне годишње активности на пошумљавању необраслих површина у складу са планским документима, подела бесплатних садница сопственицима шума за пошумљавање на парцелама физичких лица, санација пожаришта и површина обухваћеним сушењем шума

15.a: Мобилисати и значајно повећати финансијска средства из свих извора ради очувања и одрживог коришћења биодиверзитета и екосистема.

Реализоване активности:

- Подршка и издвајање средстава Министарства заштите животне средине за реализацију Програма управљања заштићеним подручјем
- Одлука о накнадама за коришћење заштићеног подручја, на основу које се из године у годину увећава приход средстава
- Увећање издвајања новчаних средстава управљача за реализацију пројеката мониторинга и истраживања биодиверзитета

15.b: Мобилисати значајна средства из свих извора и на свим нивоима како би се финансирало одрживо управљање шумама и пружили одговарајући подстицаји земљама у развоју за унапређење таквог управљања, укључујући очување и пошумљавање.

Реализоване активности:

- Редовни годишњи конкурси Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Управе за шуме за доделу средстава Буџетског фонда за шуме Републике Србија за радове на гајењу и заштити шума
- Ангажовање сопствених средстава управљача заштићеног подручја и корисника шума за радове на гајењу и заштити шума.

15.4: До 2030. осигурати очување планинских екосистема, укључујући њихов биодиверзитет, како би се њихови капацитети унапредили тако да пружају корист која има суштински значај за одрживи развој.

Реализоване активности:

- Управљање заштићеним подручјем, чување, одржавање, унапређење стања и све остале активности доприносе очувању планинских екосистема који су доминантни у оквиру ПП „Голија“

15.7: Чувари заштићеног подручја, као и ловочуварска служба свакодневно контролише коришћење биљних и животињских врста и активно учествују у спречавању свих нелегалних активности

Реализоване активности:

- Чувари заштићеног подручја, као и ловочуварска служба свакодневно контролише коришћење биљних и животињских врста и активно учествују у спречавању свих нелегалних активности

Циљ одрживог развоја

Циљ 14. Живот под водом

Индикатор циља

14.4: До 2030. делотворно регулисати експлоатацију рибе и окончати прекомерни риболов, као и незаконит, непријављен и нерегулисан риболов, односно деструктивне рибарске праксе и применити научно засноване планове управљања како би се обновиле залихе риба у најкраћем могућем року, бар до нивоа на којима се може произвести максимални одрживи принос који је одређен њиховим биолошким карактеристикама.

Реализоване активности:

- Формирана рибочуварска служба
- Усвојени планови управљања рибарским подручјем
- Порибљавање аутохтоном рибљом млађи поточне пастрмке
- Обележени локалитети где је успостављен систем „улови и пусти“

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја ПП „Голија“ (дефинисани у поглављу 4.) су:

- заштита природе и природних вредности, односно очување равнотеже екосистема и обнова оних који су нарушени;
- заштита животне средине;
- заштита непокретних културних добара, односно природних предела, амбијената и пејсажа око културно-историјских споменика, људским радом створених добара и градитељског наслеђа;
- заштита вода и водног земљишта;
- развој пољопривреде и ревитализација села;
- развој шумарства, ловства и рибарства;
- развој туризма;
- развој насеља и изградња инфраструктуре.

За реализацију дугорочних циљева морају се створити претпоставке и обезбедити услови и то по приоритетима:

- **Доношење планске и програмске документације:** с обзиром да је подручје Голије под заштитом од 2001. године управљач је донео неопходна планска документа и програмска документа (План управљања и Годишњи програм управљања), као и Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПП „Голија“ и Одлуку о накнадама за коришћење ПП „Голија“, тако да се може рећи да је овај услов који се односи на управљача испуњен. У току је поступак доношења Просторног плана подручја посебне намене манастира Студеница (израда и поступак јавног увида спроведени у 2019. години и очекује се доношење у 2020. години).
- **Доношење новог акта о заштити подручја Голије:** с обзиром да валоризацију простора Голије врши Завод за заштиту природе Србије, као и да су истраживања почела 2018. године и да ће се наставити у овој години, испуњење овог услова у директној је зависности од завршетка Студије заштите која ће послужити као стручно-документациони основ за доношење акта о заштити од стране надлежног министарства за послове заштите животне средине.
- **Организационо, кадровско и техничко опремање управљача:** управљач је формирао Радну јединицу „Парк природе Голија“ и у наредном планском периоду планира се унапређење рада организационе јединице у смислу повећања броја извршилаца, стручном усавршавању постојећих кадрова и запошљавању нових образовних профила (биолог, туризмолог и сл.), унапређења у техничком и технолошком смислу кроз набавку опреме и савремених средстава рада и унапређење у инфраструктурном смислу (одржавање постојећих објеката у којима раде стручне службе управљача, реконструкција постојећих и изградња нових објеката, односно инфоцентра и центара за посетиоце).

- **Међусобна сарадња и комуникација свих корисника ПП „Голија“** је неопходан услов за остварење свих дугорочних циљева, с обзиром да на заштићеном подручју постоје бројни корисници, почев од локалних самоуправа и локалних јавних предузећа, ЈП „Скијалишта Србије“, ЈП „Србијашуме“, ЈП „Емисиона техника“, ЈП „Електродистрибуција Србије“ и друге институције и организације.
- **Учешће и подршка локалне самоуправе и Министарства надлежног за послове заштите животне средине** је врло важан услов за реализацију дефинисаних дугорочних циљева. У претходном периоду, у Републици Србији, било је великих проблема око изградње МХЕ у заштићеним подручјима и неуважавања присуства строго заштићених и заштићених животињских врста у рекама заштићених подручја. Такође вођене су бројне активности и капање око забране изградње МХЕ у заштићеним подручјима. За превазилажење овог проблема неопходно је да се изврше измене постојећег Закона о заштити природе као и Просторних планова локалних самоуправа са подручја ПП „Голија“.
- **Учешће и подршка локалног становништва у реализацији дугорочних циљева:** Овај услов је најмање испуњен, јер ПП „Голија“ одликује релативно мала густина насељености, незадовољавајућа старосна структура локалног становништва, низак стандард живљења локалног становништва на подручју ПП „Голија“, неизграђеност потребне инфраструктуре за развој пољопривреде, планинског сточарства и свих облика туризма. Иако је сарадња са локалним становништвом релативно добра и стално се унапређује, евидентно је да део локалног становништва заштиту ПП „Голија“ доживљава као ограничење, а не као шансу за одрживи развој и бољи живот.
- **Учешће и подршка научних и истраживачких институција:** с обзиром на површину ПП „Голија“, на разноврсност биодиверзитета и геодиверзитета, као и на присутност бројних споменика културе, подручје Голије постаје све више предмет истраживања од стране бројних научних и истраживачких институција и зато ће управљач настојати да у наредном периоду заједнички ради са свим тим институцијама, као и да заједнички дефинишу предмете и поља истраживања.
- **Обезбеђење финансијских средстава** – подразумева трајно и стабилно финансирање реализације Плана управљања на основу Закона о заштити природе и Уредбе о заштити ПП „Голија“. Овај услов мора бити испуњен у целости како би се сви планирани циљеви испунили. Према садашњем стању средства за реализацију Плана управљања, односно годишњих програма управљања обезбеђују се кроз средства суфинансирања од стране Министарства заштите животне средине, из средстава управљача (из обављања делатности газдовања шумама) и из средстава накнада за коришћење ПП „Голија“.
- **Еколошки услови**, који подразумевају висок квалитет чинилаца животне средине и поштовање стандарда тог квалитета, очуваност природних вредности, смањен ризик од акцидената. Овај услов није у потпуности испуњен јер на подручју ПП „Голија“ постоји проблем успостављања минихидроелектрана, неефикасног управљања отпадом у појединим забаченим и неприступачним засецима и селима, као и могућност појаве разних негативних утицаја при реализацији изградње неопходне инфраструктуре.

Стандардна матрица SWOT анализе

<p align="center">ПРЕДНОСТИ – СНАГЕ</p>	<p align="center">НЕДОСТАЦИ – СЛАБОСТИ</p>
<p align="center">МОГУЋНОСТИ ШАНСЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подручје Голије развојна природна, привредна и историјска целина и туристичко-рекреативна регија специфичне понуде, са природним и културно-историјским добрима од признатог националног и међународног значаја • високо вредан планински регион • природне и створене вредности • природни ресурси • изузетна биолошка разноврсност • очувана животне средина • традиционални занати и делатности • потенцијали за развој туризма, пољопривреде и шумарства • људски ресурси управљача и других институција 	<p align="center">ПРЕТЊЕ –РИЗИЦИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • економска неразвијеност заштићеног подручја • разбијени систем насеља • ниска густина насељености и неповољне демографске карактеристике (депопулација и најдубља демографска старост • неизграђена саобраћајна инфраструктура и недовољна покривеност квалитетним саобраћајницама • слабо развијена насељска и регионална инфраструктура • низак ниво комуналне опремљености насеља • започети а нереализовани пројекти; • неуважавање ограничавајућих капацитета заштићеног подручја (воде, реке и сл.)
<ul style="list-style-type: none"> • за ЈП „Србијашуме“ да постане водеће предузеће у управљању заштићеним подручјима • да ПП „Голија“ буде носилац одрживог развоја • узгој аутохтоних раса, органска пољопривредна производња • стварање брэнда • приступ међународним фондовима; • развој туристичке понуде у оквиру ПП „Голија“ • повезивање са другим заштићеним подручјима • организован откуп лековитог биља, гљива и др. 	<ul style="list-style-type: none"> • недовољна сарадња надлежних министарстава, локалне самоуправе и других институција; • недостатак финансијских средстава; • недостатак стручних кадрова; • климатске промене (суша, ледоломи, ледоизвале, ветроломи, ветроизвале, поплаве, пожари, бујице, ерозија и др.). • бесправна градња • градња МХЕ • природни процеси као последица примарног антропогеног утицаја (ерозија, зарастање ливада и пашњака) • бесправно каптирање извора • развој скијалишта и изградња скијашке инфраструктуре и друге инфраструктуре.

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ, ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

Приоритетне активности су:

- **Заштита ПП „Голија“:** основни и трајни задатак управљача је чување ПП „Голија“ и спровођење прописаних режима заштите утврђених актом о заштити, односно предузимање мера и извршење послова на обезбеђењу унутрашњег реда (чување, контрола посетилаца и корисника, пружање помоћи, савета и услуга, одржавање чистоће и уредности и др.) и обележавању заштићеног подручја. За обављање ових послова управљач је организовао службу чувања у складу са Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби („Службени гласник РС“, број 7/14) и Правилником о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 85/09).
- **Израда неопходне планске и друге документације:** Управљач има обавезу доношења Плана управљања за период од 10 година, Годишњег програма управљања и Извештаја о остваривању годишњег програма управљања. Сагласност на ова акта даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине и обавеза доношења регулисана је Законом о заштити природе и Уредбом о заштити ПП „Голија“. Управљач, као корисник шума, има обавезу доношења основа газдовања шумама и ловиштима, као и доношење програма управљања рибарским подручјима. За ловишта којима газдују ловачка удружења ловне основе доносе корисници ловишта. За шуме сопственика раде се Програми газдовања шумама сопственика.
- **Обележавање заштићеног подручја, односно одржавање граница ПП „Голија“:** управљач је у претходном периоду извршио обележавање заштићеног подручја у складу са Правилником о обележавању заштићених природних добара („Службени гласник РС“, број 30/92, 24/94 и 19/96), односно његову спољну границу и границе површина на којима су утврђени режими заштите I, II и III степена. С обзиром да је Завод за заштиту природе Србије започео са активностима на ревизији заштите подручја ПП „Голија“, односно да постоји могућност измена у површинама, као и у површинама по режимима заштите, у наредном планском периоду, биће предвиђене активности на обележавању ПП „Голија“.
- **Израда програма управљања отпадом на подручју ПП „Голија“:** у складу са овлашћењима управљача планираће се активности на уклањању дивљих депонија и комуналног отпада у сарадњи са локалним комуналним предузећима, као и измештање дивљих депонија и комуналног отпада ван граница ПП „Голија“;
- **Заштита од пожара:** у области заштите од пожара, управљач ће сагласно Закону о заштити од пожара и Закону о ванредним ситуацијама, урадити неопходна планска документа, предузимати превентивне мере у области заштите шума од пожара и унапређивати сарадњу са МУП Србије, Сектором за ванредне ситуације, Одељењем за ватрогасно-спасилачке јединице. Јавно предузеће „Србијашуме“, сагласно Закону о шумама, урадило је Планове заштите шума од пожара, којим су дефинисане превентивне мере заштите од пожара, материјално-техничко опремање за брзо и ефикасно гашење шумских пожара, оперативни планови и карте за потребе организовања акција гашења шумских пожара.

- **Праћење стања природних вредности:** у сарадњи са научно-истраживачким институцијама планира се реализација следећих пројеката:
 - ✓ Праћење здравственог стања шума у ПП „Голија“ и анализа стања шумских екосистема у ПП „Голија“, као основ за планирање одрживог управљања и обезбеђивање природи блиског газдовања шумама.
 - ✓ Истраживање и анализа стања лековитог биља на подручју ПП „Голија“.
 - ✓ Успостављање мониторинга квалитета животне средине ПП „Голија“ (вода, ваздух, земљиште и др.).
 - ✓ Инвентаризација, географија и екологија фауне сисара у ПП „Голија“.
 - ✓ Истраживање диверзитета ентомофауне Парка природе „Голија“.
 - ✓ Истраживање диверзитета гљива на Голији.
 - ✓ Истраживање диверзитета фауне тврдокрилаца ПП „Голија“, са посебним освртом на пећинске и земљишне врсте.
 - ✓ Мониторинг птица, са посебним освртом на сове - истраживање популације сова.
 - ✓ Истраживање фауне дивљих врста кока (тетреб, лештарка) на простору ПП „Голија“.
- **Успостављање еколошке мреже,** односно инкорпорирање делова територије Парка природе „Голија“ који су већ проглашени за поједине наменске међународне категорије (*IBA подручје - Important Bird Area, IPA – Important Plant Area, PBA –Prime Butterfly Area*), у еколошку мрежу. Подручје Голије припада ИВА, IPA и PBA подручју, што је велика обавеза за Управљача, јер Законом о заштити природе дефинисана је обавеза успостављања еколошке мреже у Србији и утврђивање начина управљања, у складу са међународним уговорима, чиме се наша земља приближава испуњавању захтева Европске уније и програму Натура 2000. У циљу остваривања постављеног задатка управљач ће интензивно сарађивати са Заводом за заштиту природе Србије, Министарством за заштиту животне средине и другим институцијама и субјектима, који ће бити задужени за успостављање Еколошке мреже у Србији. Циљ успостављања еколошке мреже је обезбеђивање и достизање повољних услова за живот угрожених биљних и животињских врста, као и њихових станишта спровођењем мера заштите, очувања и одрживог коришћења – који се дефинишу посебним плановима управљања. Еколошке мреже су значајне и за развој локалних заједница, с обзиром да подразумевају присутност и делатност човека у складу са заштитом природе, односно одрживог развоја локалних заједница. Подручје Голије испунило је критеријуме за номинацију за Емералд подручја и налази се међу 61 идентификованим подручјем, које чини Емералд мрежу у Републици Србији.
- **Реинтродукција ишчезлих биљних и животињских врста.** Полазећи од тога да је подручје Голије некада насељавао велики број биљних и животињских врста, као и да су неке врсте ишчезле, циљ Управљача биће њихова реинтродукција на подручју ПП „Голије“.
За реализацију Пројекта реинтродукције ретких и угрожених, односно ишчезлих врста неопходна је претходна израда студије о могућностима реинтродукције и одржања ишчезлих врста са подручја Парка са дефинисањем посебних услова станишта, узгоја и мера неге.

- **Природно одржавање планинских пашњака:** како би се спречила природна сукцесија зарастања пашњака инвазивним врстама и жбунастим формацијама и временом зауставило даље нестајање планинских пашњака, планира се реализација реинтродукције великих хербивора и то у првом реду европског бизона, као и узгој и праћење брдско-планинских коња на пашњацима. Врсте попут европског бизона могу постати и велика туристичка атракција, као што је то у другим заштићеним подручјима у Европи (Бјеловеж, Карпати у Румунији, Родопи у Бугарској), а дивљи и ферални коњи доприносе како очувању пашњака, тако и повећању туристичке атрактивности заштићеног подручја. Пројекти реинтродукције могу да се реализују уз финансијску помоћ иностраних фондова са којима је већ постојао контакт у протеклом периоду (Tru Nature Foundation, Rewilding Europe и др), уз подршку Завода за заштиту природе Србије, Министарства заштите животне средине и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.
- **Праћење стања културно-историјских споменика** и спровођење мера за њихово очување, у сарадњи са надлежним институцијама за заштиту споменика културе. Планира се инвентаризација и картирање културне баштине на подручју ПП „Голија“ (археолошка налазишта, цркве, објекти народног градитељства, записи, црквени објекти, локације од посебног значаја за локално становништво) и др., израда студија заштите и ревитализације културне баштине.
- **Реконструкција и конзервација објеката градитељског наслеђа у познатим и очуваним етно целинама:** Голија представља подручје где су се задржали како традиционални облици производње, тако и подручје са великим бројем објеката градитељског наслеђа, који се морају пре свега адекватно заштитити и конзервирати, а поједини и реконструисати, уз помоћ надлежних институција. Управљач ће бити иницијатор израде Програма реконструкције и конзервације објеката градитељског наслеђа и проналажења начина и извора за њихову реализацију. Предложиће се успостављање типологије кућа у Голијским селима, као и процедура на реконструкцији, ради заштите и унапређења постојећи сеоских кућа и модела кућа, које карактеришу архитектуру Голије.
- **Заштита геонаслеђа:** с обзиром да су у претходном планском периоду започете активности на идентификацији и евидентирању објеката геонаслеђа на подручју ПП „Голија“ и у наредном периоду наставиће се са започетим активностима на заштити геонаслеђа, јер богатство облика геодиверзитета представља једну од темељних вредности ПП „Голија“. Разнородност природно-географских услова и процеси који су њихов одраз, одредили су и постојање занимљивих делова простора у географском и геолошком смислу, од којих они највреднији представљају објекте геонаслеђа. Очување, али и упознавање ових темељних вредности представља један од крајњих циљева заштите ПП „Голија“ и захтева вишегодишња комплексна теренска истраживања. Истраживања подразумевају проналажање и мапирање објеката геонаслеђа према Инвентару објеката геонаслеђа Србије, као и проналажање и идентификацију нових (потенцијалних) објеката геонаслеђа, њихово вредновање, а потом и евидентирање, односно презентовање и урађење за потребе посетилаца.
- **Заштита предела:** мерама просторног и урбанистичког планирања, спречавањем појава противправне изградње објеката, адекватним планирањем и доследним спровођењем радова у шумарству и пољопривреди, пажљивим еколошким лиценцирањем пројеката развоја туризма, коришћења и прераде минералних сировина

као и ефикасним текућим одржавањем чистоће и уредности очуваће се и унапредити пејзажна обележја заштићеног подручја.

- **Комплетирање неопходне инфраструктуре и санација постојеће:** у циљу спровођења свих мера заштите, одрживог коришћења и развоја ПП „Голија“, један од главних приоритета је развој и изградња неопходне инфраструктуре (саобраћајне, хидротехничке, електро-енергетске и телекомуникационе), што се може реализовати једино уз финансијску помоћ државе. Управљач ће активно учествовати у изради разних пројеката везаних за развој, пре свега, инфраструктуре у области шумарства. Просторним планом подручја посебне намене Парка природе „Голија“ дефинисана је концепција развоја и изградње инфраструктурних система и комуналне опреме. Путну инфраструктуру формираће постојећи и нови путеви планирани у функцији заштите природних и културних добара, интегралног развоја и уређења подручја Голије. Развој телекомуникационе инфраструктуре засниваће се на успостављању ефикасног система веза и савременим сервисима за пренос података и пружање мултимедијалних услуга.
- **Ревитализација голети и еродираних површина** (представљају природна станишта многих биљних и животињских врста) **и пошумљавање пољопривредног земљишта категорија предвиђених за пошумљавање** (у складу са планским документима из области шумарства (основе и програми газдовања шумама) и условима заштите природе).
- **Реализација Програма активности који се односи на јачање капацитета за прихват, негу и рехабилитацију аутохтоних врста дивљих животиња које су напуштене, повређене, неспособне за самостални опстанак у природи и сл.**
- **Промоција и презентација вредности и значаја ПП „Голија“:** управљач ће самостално и у сарадњи са туристичким организацијама, организацијама цивилног друштва и другим институцијама, промовисти вредности заштићеног подручја.

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Полазећи од природних и створених вредности које чине темељне вредности подручја Голије, од реализованих научноистраживачких пројеката у протеклом планском периоду, од пројеката који су започети и који још трају, приоритетни научноистраживачки пројекти у наредном планском периоду су:

- Конзервација и усмерено коришћење шумских генетичких ресурса на подручју ПП „Голија“ са посебним освртом на ендемичне, ретке и угрожене врста биљака које представљају посебну вредност заштићеног подручја;
- Праћење здравственог стања шума у ПП „Голија“ и анализа стања шумских екосистема као основ за планирање одрживог управљања и обезбеђивање природи блиског газдовања шумама;
- Мониторинг динамике сукцесије и структуре шумских и зељастих заједница у ПП „Голија“, односно уважавајући климатске промене у наредном периоду планира се праћење динамике сукцесије и структуре шумских заједница: шуме букве и јеле (*Abieti-Fagetum moesiacaе*) на сјајним шкриљцима, контактено метаморфним стенама, кварцитима и мермерним кречњацима; шуме смрче, јеле и букве (*Piceo-Fago-Abietetum*) на хумусним киселим смеђим, смеђе подзоластим земљиштима, terra fuski и избељеној terra fuski; шуме букве и планинског јавора (*Aceri-Heldreichii fagetum*) на хумусним киселим смеђим земљиштима. На Голији поред реликтног планинског јавора (*Acer heldreichii*), значајне су и зеленика (*Ilex aquifolium*) и бројне реликтне или ендемичне врсте (*Allysum markgrafi*, *Allysum jancheni*, *Viola elegantula*) као и врсте Панчићева бедреница (*Pancicia serbica*) и Адамовићева мајчина душица (*Thymus adamovicii*) које су локални ендемити. Поред шумске вегетације у наредном планском периоду пратиће се динамика сукцесије зељастих заједница;
- Истраживање и картирање за заштиту значајних врста биљака и типова станишта, односно: за врсту *Echium russicum* планира се израда мапе станишта (исцртавање полигона и одређивање приближне бројности јединки и описивање стања популације, фотографисање станишта и врсте); у зависности од присуства других НАТУРА 2000 значајних биљних и животињских врста сачиниће се предлог „потенцијалних подручја од значаја за Заједницу“ (pSCIs); урадиће се карта распрострањења за свих пет таксона који се налазе на Додатку Б Директиве о стаништима – *Ruscus aculeatus* (кострика), *Gentiana lutea* (линцура), *Lycopodium clavatum* (пречица), *Galanthus nivalis* (висибоба и *Huperzia selago* (ситна пречица), као и процена бројности њихове популације на Голији, стање и угроженост;
- Истраживање и анализа стања лековитог биља на подручју ПП „Голија“;
- Израда карте рањивости подземних вода на загађивање и услови заштите подземних водних ресурса ПП „Голија“;
- Реонирање површина према намени подручја ПП „Голија“;
- Анализа потенцијалних негативних ефеката планиране изградње МХЕ на подручју Парка природе „Голија“;

- Успостављање мониторинга квалитета животне средине у ПП „Голија“ (вода, ваздух, земљиште и др.);
- Инвентаризација, географија и екологија фауне сисара у ПП „Голија“;
- Садржај органске материје у земљишту у различитим екосистемима;
- Истраживање диверзитета ентомофауне ПП „Голија“;
- Праћење промена шумског покривача на основу метода даљинске детекције;
- Истраживање екофизиолошких параметара и параметара кружења угљеника у шумским екосистемима на горњој граници шумске вегетације;
- Истраживање диверзитета гљива на подручју ПП „Голија“;
- Истраживање диверзитета фауне тврдокрилаца ПП „Голија“, са посебним освртом на пећинске и земљишне врсте;
- Мониторинг птица, са посебним освртом на сове - истраживање популације сова;
- Истраживање фауне дивљих врста кока (тетреб, лештарка) на простору ПП „Голија“;
- Мониторинг медоносног потенцијала флоре Голије;
- Мониторинг културне баштине;
- Инвентаризација спелеолошких објеката;
- Успостављање хидролошких станица за осматрања и мерења површинских и подземних вода, као и успостављање метеоролошких станица за осматрање и мерење (за потребе прогнозе времена, климатологије, агрометеорологије и др.);
- Истраживање, проучавање и заштита непокретних и покретних објеката геодиверзитета и геонаслеђа на подручју ПП „Голија“;
- Археолошка истраживања подручја ПП „Голија“, као и њихова заштита;
- Израда програма мера и активности за ублажавање и адаптацију на климатске промене у оквиру ПП „Голија“ (очување станишта која путем складиштења угљендиоксида из атмосфере позитивно утичу и доприносе ублажавању негативних последица климатских промена; развој Пројекта рестаурације, ревитализације, санације угрожених типова станишта, али и креирања вештачких станишта за осетљиве врсте; промоција екосистемских услуга, утврђивање њихове вредности; спровођење in/ex situ заштите, сакупљање генетичког материјала, реинтродукција и јачање популација циљаних врста; мере контроле бројности и сузбијање страних и инвазивних врста у деградираним природним и полуприродним екосистемима и др.);
- Израда и реализација Стратегије за борбу против сиромаштва и побољшања услова живота становника ПП „Голија“.

Образовни рад спроводиће се путем радионица, трибина, презентација, школа у природи, уређења научних стаза, израде тематских програма за посетиоце, студијских путовања, а све у циљу подизања свести локалног становништва, омладине, представника локалне самоуправе и осталих заинтересованих страна у области: заштите природних и створених вредности ПП „Голија“; туристичке валоризације подручја Голије; очувања биодиверзитета Голије; одрживог коришћења шумских плодова, леко биља и гљива; спровођења прописаних режима заштите и одрживог управљања отпадом.

8. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УРЕЂЕЊУ

8.1. Одрживо коришћење природних вредности

8.1.1. Шуме

Парк природе „Голија“ обухвата шуме у Голијском, Доње Ибарском и Горње Ибарском шумском подручју.

Државним шумама и шумским земљиштем (обухваћене са 19 газдинских јединица) газдује ЈП „Србијашуме“ Београд, преко три Шумска газдинства: „Голија“ Ивањица, „Шумарство“ Рашка и „Столови“ Краљево.

Ред. бр.	Газдинска јединица	Период важности основе газдовања шумама	Површина државних шума и шумског земљишта ha
I	Шумско газдинство „Голија“ Ивањица		
1.	„Голија“	2019-2028	4.563,36
2.	„Дајићке планине“	2011-2020	2.690,40
3.	„Кољешница“	2020-2029	2.409,05
4.	„Бисер Вода-Црни врх-Радуловац“	2019-2028	2.160,79
5.	„Брусничке шуме“	2011-2020	2.549,17
6.	„Црепуљник“	2012-2021	1.635,83
7.	„Клековица“	2012-2021	850,16
8.	„Ковиле-Рабровица“	2013-2022	782,34
9.	„Козник-Нинаја“	2017-2026	524,28
10.	„Голија-Јавор“	2015-2024	58,52
свега			18.223,90
II	Шумско газдинство „Столови“ Краљево		
11.	„Горња Студеница“	2019-2028	759,69
12.	„Радочело-Црепуљник“	2017-2026	1228,04
13.	„Студеница-Полумир“	2018-2027	0,14
свега			1.987,87
III	Шумско газдинство „Шумарство“ Рашка		
14.	„Близанац-Дебелица“	2018-2027	336,37
15.	„Нинаја-Козник“	2011-2020	1.133,24
16.	„Бисер вода-Враћи крш-Лиса-Борје“	2019-2028	1.387,01
17.	„Диван-Локве-Бреза-Зимовник“	2019-2028	604,76
18.	„Буковик-Тлачина-Крстац“	2014-2023	110,77
19.	„Влашац-Трештенц“	2014-2023	1.558,98
свега			5.131,13
свега III „Голија“			25.342,90

Шумама сопственика (приватне шуме) газдују сопственици уз стручно-саветодавну подршку коју врши ЈП „Србијашуме“ Београд.

Редни број	Општина/ШГ	Површина шума сопственика (ha)	Број КО	Запремина (м ³)	Запремина м ³ / ha
1.	Ивањица	7.821	14	1.460.228	187
2.	Сјеница	1.970	5	100.706	56
Свега ШГ „Голија“ Ивањица		9.791	19	1.569.934	160
%		56,7	51,4	59,1	
3.	Рашка	3.012	5	312.140	104
4.	Нови Пазар	1.371	5	185.694	135
Свега ШГ „Шумарство“ Рашка		4.383	10	497.834	114
%		25,4	27,0	18,7	
5.	Краљево	3.098	8	588.816	190
Свега ШГ „Шумарство“ Рашка		3.098	8	588.816	190
%		17,9	21,6	22,2	
Свега ШГ „Голија“		17.272	37	2.656.584	154
%		100,0	100,0	100,0	

Уређење шума и шумског земљишта спроводиће се: одрживим коришћењем шума на принципима трајности; успостављањем јединственог и једнаког статуса свих шума, без обзира на власништво; повећањем учешћа високих шума; увећањем склопљености, обраслости, биолошке стабилности и функционалних ефеката шума и умањењем негативних процеса површинске ерозије.

Шуме су значајнија природна вредност Парка природе „Голије“. Шуме имају немерљив значај за животну средину, поред производње кисеоника, спречавања ерозије земљишта, оне имају заштитну улогу у случају поплава, ублажавају процес климатских промена и др.

Приоритетне активности управљача у газдовању шумама у наредном периоду биће:

- Инвентура шума, израда основа газдовања државним шумама и програма газдовања шумама сопственика за КО на територији ПП „Голија“;
- Производња садног материјала за пошумљавање у ПП „Голија“;
- Санација шума од последица природних непогода, суше и шумских пожара;
- Израда и реализација Програма пошумљавања, у циљу смањења еродираних површина и повећања обраслости;
- Едукација власника шума о одрживом газдовању шумама.

8.1.2. Пољопривредно земљиште и пашњаци

Према Студији заштите ПП „Голија“ (Завод за заштиту природе Србије, 2000. година), у укупном пољопривредном земљишту ПП „Голија“ које износи 33.641 ha, ливаде и пашњаци учествују са 35%, њиве са 8% и воћњаци са 2%. У власничкој структури: приватно власништво је 87,3%, државно је 12% и други облици својине су 0,7%.

На подручју ПП „Голија“ постоје повољни услови за развој сточарства, основне делатности становника, која је одређена брдско-планинским карактеристикама подручја и традиционалним искуством становника, мада у већини случајева сточни фонд се гаји искључиво за потребе локалног становништва.

Одрживо коришћење пољопривредног земљишта обезбедиће се међусобним усклађивањем активности у областима:

- побољшања стања животне средине применом одговарајућих агроколошких мера;
- очувања и реинтродукције изгубљених традиционалних система, укључујући номадско сточарство и фармско узгајање аутохтоних домаћих врста, раса и сојева домаћих животиња, као и старих сорти ратарских, повртарских, воћарских и других пољопривредних култура, приоритетно у функцији очувања предела, посебно травних заједница, а затим и давањем предности у пласману кроз развој агротуризма;
- укрупњавања и модернизације пољопривредних газдинстава, унапређења људских потенцијала, инфраструктурних и технолошких услова развоја пољопривреде, као и коришћења погодности за производњу хране заштићеног имена и географског порека, односно органску производњу;
- подршке непољопривредним делатностима, промоцији предузетништва, обнови и развоју сеоске архитектуре и очувању културно историјског наслеђа.

Приоритетне активности управљача у коришћењу пољопривредног земљишта, у сарадњи са локалном самоуправом и стручном пољопривредном службом и другим институцијама надлежним за развој пољопривреде и села, биће активности на:

- заштити постојећих пашњака и очувању карактеристика руралних предела;
- промовисању традиционалног начина живота и привреде у руралним подручјима;
- подршци повећању вредности локалних производа (секундарна прерада вуне, меса, млека и продаја тих производа) и повећању прихода локалног становништва кроз допунску зараду;
- изради и реализацији програма пошумљавања пољопривредног земљишта ниског бонитета (оранице VII и VIII катастарска класа) и деградираних воћњака мале биолошке разноврсности, као и земљишта угрожених од ерозије;
- мониторингу травне вегетације на природним пашњацима и коришћењу природних травњака;
- подршци унапређењу и ширењу праксе гајења лековитог и ароматичног биља, заснованог на аутохтоном генофонду;
- подршци органској производњи хране;
- подршци успостављању електричног пастир система као алтернативе за номадско сточарство и фармско узгајање аутохтоних домаћих врста.

8.1.3 Флора и фауна

Шумски плодови, лековито и ароматично биље

На планинском масиву Голије расте 80 биљних врста (Студија заштите ПП „Голија“, Завод за заштиту природе Србије, 2000. година) које су под контролом сакупљања:

1. *Achillea millefolium* (хајдучица, столист, спориш);
2. *Aconitum variegatum* (једић);
3. *Agrimonia eupatoria* (петровац, змијина трава,);
4. *Alchemilla xanthochlora* (sin. *A. vulgaris* L.) (вирак, вирић, веркута));
5. *Allium ursinum* (цремош, медвеђи лук, сремуша);
6. *Angelica sylvestris* (шумска анђелика, дивља анђелика, шивиз);
7. *Arctium lappa* (чичак, чичак зелени, лопух);
8. *Asarum europaeum* (копитњак, коњско копито, копитник);
9. *Athyrium filix-femina* (женска папрат, папратка, навала ситна);
10. *Atropa bella-dona* (велебиље, бун, девесиње);
11. *Betula pendula* (бреза, бриза, брез);
12. *Calamintha nepeta* subsp. *glandulosa* (sin. *C. officinalis*) (горска метвица, метвица, трзно);
13. *Capsella bursa-pastoris* (русомача, хоћу - нећу, тарчужак);
14. *Carlina acaulis* (краљевац, вилино сито, белотрн, краљевац);
15. *Centaureum erythrea* subsp. *erythrea* (sin. *C. unbellatum*) (кичица, китица, трава од грознице);
16. *Chelidonium maius* (росопас, руса, змијиње млеко);
17. *Cichorium intybus* (водопија, цикорија, плавоцвет);
18. *Colchicum autumnale* (мразовац, мразова сестрица, каћун јесењи);
19. *Cornus mas* (дрен, дрин, дрењина);
20. *Corylus avellana* (леска, лешник, лиска);
21. *Crataegus monogyna* (бели глог, глог, жетица);
22. *Digitalis feruginea* (рђасти напрстак);
23. *Digitalis grandiflora* (sin. *D. ambigua*) (напрстак, жути напрстак, чама);
24. *Dryopteris filix-mas* (навала, мушка папрат, бујатка);
25. *Equisetum arvense* (раставић, барска метлица, вошће); *Fragaria vesca* (шумска јагода, јагода, мамица);
26. *Galanthus nivalis* (висибабa, бапка, висибакa);
27. *Galium odoratum* (sin. *Asperula odorata*) (лазаркиња, броћаница, мирисни броћ);
28. *Galium verum* (ивањско цвеће, иванова трава, живбожа);
29. *Gentiana asclepiadea* (свећица, сириштара, балканска трава);
31. *Gentiana lutea* subsp. *lutea* (линцура, срчаник, срчењак);
32. *Geranium robertianum* (жива трава, пастирска иглица, иглица);
33. *Geum urbanum* (зечја стопа, блаженак, зечја нога);
34. *Glechoma hederacea* (добричица, брштан - трава, самобајка);
35. *Glechoma hirsuta* (добричица длакава);
36. *Hepatica nobilis* (саса јетрењача, крстасти копитњак, јетренка);
37. *Hyoscyamus niger* (буника, бун, трава од зуба);
38. *Hupericum barbatum* (трепљаста кантарион, пљускавица трепљава);

39. *Hypericum maculatum* (планински кантарион);
40. *Hypericum perforatum* (кантарион, богородична трава, крвавац);
41. *Juniperus communis* (клека, вења, клекиња);
42. *Juniperus communis* ssp. *nana* (ниска клека, клечица, клек);
43. *Leonurus cardiaca* (срдачица, коприва од срца, срченица);
44. *Malva silvestris* (црни слез, гушчија трава, слезовача);
45. *Mellisa officinalis* (матичњак, маточина, пчелињак);
46. *Mentha pulegium* (метвица, ситна нана, пољачак);
47. *Nepeta nuda* (мацина трава глатка);
48. *Ononis spinosa* (зечји трн, гладиш, вучји трн);
49. *Origanum vulgare* (вранилова трава, враниловка, оригано);
50. *Pimpinella saxifraga* (бедрница, бедринац, трава од пупка);
51. *Plantago lanceolata* (боквица дуга, мушка боквица, жиловлак);
52. *Potentilla erecta* (срчењак, срчењача, трава од срдобоље);
53. *Primula elatior* (јаглац, јаглика, јагорчевина);
54. *Pulmonaria officinalis* (плућњак, медуника, велик-данак);
55. *Rosa canina* (дивља ружа, шипак, шипурак);
56. *Ruscus hypoglossum* (језичаста кострика, веприна, вепринац);
57. *Sambucus nigra* (зова, овзовина, базга);
58. *Sanicula europaea* (милоглед, петопрстица, здравчица);
59. *Saponaria officinalis* (сапуњача, пенушавка, белонога);
60. *Sedum acre* (жедњак, јарич, копнеж);
61. *Solanum dulcamara* (разводник, разводњак, паквица);
62. *Solidago virga aurea* (златница, поганска трава, челеби-грана);
63. *Symphytum officinale* (црни гавез, гавез, врани гавез);
64. *Taraxacum officinale* (маслачак, млекача, жућаник);
65. *Teucrium chamedrys* (дубочац, зубатац, подубица);
66. *Teucrium montanum* (трава ива, дубачац маки, дупчац);
67. *Thymus* sp. (мајчина душица, материна душица, душичка);
68. *Tilia tomentosa* (бела липа, сребрна липа, сребрнаста липа);
69. *Trollius europaeus* (јаблан биљка, јабланица, гороцвет);
70. *Tussilago farfara* (бодбел, коњско копито, белушина);
71. *Urtica dioica* (велика коприва, жара, жежа);
72. *Vaccinium myrtillus* (боровница, боровица, бросница);
73. *Valeriana officinalis* (одољен, одолен, девесин);
74. *Veratrum album* (чемерика бела, божичњак, горска чемерика);
75. *Verbascum phlomoides* (дивизма крупноцветна);
76. *Verbena officinalis* (вrbена, љутовница, коњушара);
77. *Veronica chamaedrys* (змијина трава, вереника, честославица);
78. *Viola odorata* (мирисна љубичица, питома љубичица, љубица);
79. *Viola tricolor* (дан и ноћ, пољска љубица, милованка);
80. *Viscum album* (имела, бела имела, лепак).

Контролисано сакупљање шумских плодова, лековитог и ароматичног биља са природних станишта вршиће се у складу са Уредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне („Службени гласник РС“, број 31/05, 45/05-исправка, 22/07, 38/08, 9/10, 69/11 и 95/18-др. закон). У Уредби су наведене заштићене врсте дивље флоре и гљива које су стављене под контролу, као и дивље врсте фауне. Министарство надлежно за

послове заштите животне средине издаје дозволу за сакупљање заштићених врста (*лековитог биља, шумских плодова, гљива, и др.*) у комерцијалне сврхе по претходно прибављеном мишљењу Завода за заштиту природе Србије. Министарство заштите животне средине објављује Конкурс за издавање дозвола за текућу годину до 1. марта.

Министарство заштите животне средине издаје дозволу за сакупљање управљачу заштићеног подручја који има обавезу да контролише сакупљаче заједно са надлежним инспекторима, да спроводи програм обуке сакупљача, као и да у складу са законским прописима наплаћује накнаде од сакупљача.

У циљу правилног сакупљања заштићених врста, Уредбом је регулисано да правна лица и предузетници који се баве сакупљањем заштићених врста дужни су да организују стручну обуку или други облик рада са сакупљачима заштићених врста, као и да сваке године изврше проверу знања сакупљача и да сакупљачима издају ПОТВРДУ о стручној оспособљености, са роком важења за сакупљачку сезону. Физичко лице може да сакупља заштићене врсте у комерцијалне сврхе под условом да има потврду о стручној оспособљености за сакупљање заштићених дивљих врста флоре и фауне.

Јавно предузеће „Србијашуме“ Београд управља ПП „Голија“ и једино оно може добити дозволу за сакупљање од Министарства заштите животне средине и једино оно може да организује, сакупља, издаје потврде о оспособљености сакупљача на територији ПП „Голија“.

Приоритетне активности управљача у области сакупљања шумских плодова, леко и ароматичног биља су:

- Израда Календара сакупљања и карте станишта по врстама;
- Дефинисање процедуре за издавање Одобрења за сакупљање физичким и правним лицима;
- Едукација чуварске службе и локалног становништва у препознавању врста и начину сакупљања.

Ловна дивљач

На подручју Голије налази се осам ловишта: Чемерница, Голија, Студеница, Бисер вода-Диван, Царичин град, Зимовник, Јошаница и Рогозна (извор: Просторни план подручја посебне намене ПП „Голија; 2009).

Ловиштима газдују ЈП „Србијашуме“ и ловачка удружења. Најраспрострањеније, економски и ловно најзначајније врсте су: крупна и ситна длакава дивљач и перната дивљач, а планира се поновно насељавање јеленске дивљачи.

Ловишта којима газдује ЈП „Србијашуме“ су: „Голија“ - површине 32.507 ха и „Бисер вода-Диван“ - површине 9.457 ха.

Ловишта којима газдују ловачка удружења су: „Чемерница“ (површина 76.447 ха, газдује ЛУ „Чемерница“ из Ивањице); „Студеница“ (површина 34.934 ха, газдује ЛУ „Краљево“ из Краљева); „Јошаница“ (површина 26.496 ха, газдује ЛУ „Баљевац“ из Баљевца); „Зимовник“ (површина 22.720 ха, газдује ЛУ „Рашка“ из Рашке); „Рогозна“ (површина 74.228 ха, газдује ЛУ „Ловац“ из Новог Пазара) и „Царичин град“ (површина 105.856 ха, газдује ЛУ „Врхови“ из Сјенице).

Општи циљеви газдовања ловиштима на подручју ПП „Голија“ који подразумевају заштиту, гајење, лов и коришћење гајених врста дивљачи, као природног богатства и добра од општег интереса, постижу се кроз:

- Одржавање и подизање бројног стања постојећих врста дивљачи до нивоа који омогућавају природне одлике станишта, односно до утврђеног економског нивоа;
- Побољшање структуре (полне и старосне) популација крупне дивљачи, као и побољшање квалитета трофеја;
- Рационално (одрживо) коришћење осталих врста ловостајем заштићене дивљачи;
- Очување и унапређење популација трајно заштићених врста дивљачи, као и активна заштита популација свих врста фауне и успостављање мониторинга;
- Обезбеђивање дугорочне финансијске и политичке подршке у циљу настављања започетог насељавања аутохтоних, угрожених или ишчезлих врста; ради формирања природних популација способних за живот или да се развијају нормално под одређеним условима животне средине;
- Настављање реинтродукције јеленске дивљачи која по структури и бројности омогућава ловно газдовање.

Развој ловства и управљање ловиштима спроводиће се:

- очувањем разноврсности ловне фауне;
- организацијом стручне службе за праћење и усмеравање развоја популације основних врста дивљачи;
- израдом и одржавањем ловно узгојних и ловно техничких објеката;
- гајењем, насељавањем и заштитом дивљачи у ловишту;
- усклађивањем ловних и осталих делатности у ловишту;
- организовањем ловног туризма и едукацијом ловних стручњака у циљу заштите и узгоја дивљачи;
- постизањем економског капацитета гајених врста дивљачи као и оптимална полна и стросна структура популација;
- трајним одржавањем постигнутог економског капацитета и оптималне структуре;
- побољшањем природних услова станишта ради постизања одговарајући капацитета дивљачи;
- побољшањем трофејне структуре;
- заштитом ретких и заштићених врста;
- побољшањем квалитета летње и зимске исхране обрадом расположивих парцела; складиштење хране и зимску прихрану што ће омогућити прихрањивање и лакше преживљавање дивљачи зими;
- редовним одржавањем правилно распоређених солишта у ловишту и редовним постављањем соли у циљу обезбеђења неопходне количине натријума и побољшањем мира у ловишту, груписањем шумских радова.

Приоритетне активности управљача у области очувања и коришћења ловне дивљачи:

- Мониторинг дивљачи и утврђивање коридора кретања и навика храњења;
- Координација планирања, израде и постављања ловно узгојних и ловнотехничких објеката у Парку природе „Голија“;
- Одржавање и уређење путева и стаза у циљу побољшања услова за лов;
- Промоција ловног туризма;
- Израда пројеката и студије изводљивости за реинтродукцију ишчезлих врста.

Фауна риба

Управљање рибљим фондом врши се у складу са принципом одрживог коришћења, које доприноси очувању диверзитета ихтиофауне и еколошког интегритета водених екосистема преко реализације Програма управљања рибарским подручјима и Годишњих програма, спровођењем мера заштите које се предузимају ради очувања и осигурања услова за одрживо коришћење рибљег фонда, а спроводе у складу са Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда.

Очување и заштита фауне риба је у складу са Измена и допунама Програмом управљања рибарским подручјем „Голија“ за период 2013 - 2022. године који се доноси у складу са чланом 8. и 9. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 36/09, 88/10, 91/10 – испр., 14/16 и 95/18-др. закон) и чланом 17. и 18. Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда.

У границама рибарског подручја ПП „Голија“ налази се део реке Студенице са притокама (Брадуљичка река, Средња река, Самовска река, Глибовац, Брезовик, Црна река, Дајичка река, Белошевац, Јастребовац, Брусничка река, Баревљачки поток, Борковачки поток, Бревина), Моравица са притокама (Вуковића поток, Пландиште, Лучевац, Пакашница, Кукавички поток, Голијски поток, Сапатница), Брвеница са притокама (Крушевачка река, Градачка река, Раковац, Јаблановичка река), део Људске реке са притокама (Жоички поток, Ваљавица, Муховска река, Равногорски поток, Кошковски поток), горњи токови Драмићког потока, Плешинске реке и други водотоци, као и неколико језера (Дајићко, Кошанинова и Округлица).

У риболовним водама забележено је присуство 6 врста риба. Рибарско подручје „Голија“ је према абиотичким и биотичким карактеристикама вода типично салмонидно, па је поточна пастрмка најчешћа и често једина врста, посебно у потоцима и рекама на надморским висинама изнад 500 m. Текућице на надморским висинама испод 500 m, поред пастрмке, насељава и двопруга уклија и поточна мрена. У Моравици се среће и пиор, а у једном делу горњег тока Студенице и Ивањичке Моравице и пеш. Најбројнија популација пастрмке среће се у горњем току Моравице, Брусничке реке, Брвенице и посебно Студенице (просечно 563 јединке /km). У осталим рекама просечна бројност пастрмке износи око 267 јединки/km тока.

На рибарском подручју „Голија“ обавља се рекреативни риболов, по принципу „улови па пусти“.

На основу мониторинга рибљег фонда на Рибарском подручју „Голија“ који је извршен 2019. године, констатовано је да у односу на капацитет станишта, већина је оптимално искоришћена од стране рибљег насеља. Незадовољавајуће стање рибљег фонда је у средњем току реке Студенице, где се бележи значајан пад биомасе и продукције у односу на протекли период.

Најважније мере и активности које ће се спроводити до краја периода коришћења рибарског подручја су:

- заштита акватичне флоре и фауне, посебно риба и ракова;
- заштита популације поточне пастрмке, као најзначајније риболовне врсте у водама рибарског подручја, путем риболова „улови па пусти“;

- спречавање, свим расположивим мерама, самоиницијативног, нестручног и неадекватног порибљавања, посебно уношења неке алохтоне врсте и/или алохтоних хаплотипова поточне пастрмке у риболовне воде Рибарског подручја „Голија“;
- у сарадњи са надлежном инспекцијом контролисаће се рад постојећих рибњака у оквиру рибарског подручја и упозоравати власници да техничким мерама спрече излазак јединки калифорнијске пастрмке у примарни водоток;
- са стручном научно истраживачком организацијом која прати стање рибљег фонда размотриће се могућност поновног насељавања липљена у реку Студеницу;
- стални мониторинг установљених природних станишта риба, односно током мрестне миграције поточне пастрмке, у периоду октобар-новембар, пратиће се ово кретање у циљу препознавања делова речних станишта која су погодна за мрест поточне пастрмке. Цела ова подручја (миграторни пут, природно плодиште) представљају посебна станишта риба. Идентификована, посебна станишта риба, у доба мреста ће се појачано чувати, а током године контролисати њихово стање и предузимати мере санације и/или ревитализације у случају њиховог засипања или другог облика нарушавања;
- формирање високо квалитетних пастрмских вода као будуће основе за планирање и развој риболовног туризма на рибарском подручју „Голија“;
- формирање риболовно-едукативне стазе са информативним таблама о рибљем фонду и риболовним водама на делу реке Студенице, од манастира Студенице до ушћа реке Брадуљице;
- организовање рекреативних и спортских манифестација у циљу промоције пастрмских вода како за домаће тако и за риболовце из региона и других земаља;
- едукација рибочуварске службе;
- контрола градње минихидроелектрана у случају успостављања и функционисања рибљих стаза;
- порибљавање рибарског подручја у складу са Програмом управљања рибарским подручјем и Годишњим програмом управљања РП „Голија“;
- мониторинг хидролошког стања вода и праћење основних параметара за квалитет површинских вода;
- контрола коришћења пестицида у близини водотокова и др.

8.1.4. Воде

Просторни план подручја посебне намене Парка природе „Голија“ наводи, да у складу са Водопривредном основом Републике Србије, треба резервисати простор за следеће објекте:

- две акумулације за изградњу до 2021. године: „Рокци“ на реци Ношници и „Препрана“ на Студеници (као окоснице вишенаменског водопривредног и хидроенергетског система);
- акумулација „Вучиниће“ на Људској реци и
- две акумулације: „Куманица“ на реци Моравици и „Градац“ на Градачкој реци („Службени гласник РС“, број 80/10).

Приоритетне активности управљача на одрживом коришћењу вода биће:

- Мониторинг квалитета површинских и подземних вода;

- Едукација стручне службе о методологијама за утврђивање еколошког минимума протока воде испод водозахвата од стране релевантних стручњака;
- Подршка локалном становништву у санитацији насеља (израда и подела пројеката за изградњу вододрживих септичких јама и организација пражњења истих);
- Контрола коришћења пестицида на пољопривредном земљишту у близини водотокова и едукација локалног становништва у вези коришћења пестицида;
- Израда јединствене водопривредне основе Парка природе, односно Управљач ће иницирати, заједно са другим надлежним институцијама, израду основе полазећи од важности и величине заштићеног подручја, уз очекивано учешће Буџета Републике Србије у суфинансирању израде;
- Израда катастра вода, загађивача и билансирање резерви подземних вода у Парку природе „Голија“.

8.2. Рурални развој

Просторни план подручја посебне намене Парка природе „Голија“ наводи да је подручје Голије од републичког и међународног значаја за заштиту ресурса, биодиверзитета, природне и културне баштине, а посебно туризма, где треба: предвидети нову организацију туристичке понуде у простору, која може бити модел и за друга слична подручја; обезбедити стандарде грађења и комуналног опремања, адекватну земљишну политику и одговарајућу финансијску подршку, чиме ће се спречити изразита депопулација подручја. Недовољну развијеност и изграђеност подручја треба сматрати предношћу, у ситуацији када долази до неодговарајућег коришћења вредних природних целина и потенцирања превазиђених и непримерених туристичких модела – што доводи до губитка идентитета потенцијалних, тржишно вредних, туристичких дестинација.

Такође на простору Голије налазе се следећи потенцијали: планине, правци туристичког транзита, бање, целине и добра природне и културне баштине, ловна подручја, села и засеоци.

Основна карактеристика подручја Голије, са становишта компаративне анализе вредности и на њима заснованим потенцијалима развоја, са другим и/или сличним регионима на Балкану и у Европи, јесте да Голија представља центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности у Републици Србији, на Балкану и у Европи. То је предео високих сценских квалитета, са манифестацијама традиционалног коришћења земљишта, јединственом друштвеном организацијом и још увек живим локалним обичајима и старим занатима – због чега је подручје заштићено као Парк природе „Голија“ и има светски статус Резервата биосфере „Голија-Студеница“.

Подручје Голије са околином која је у обухвату Просторног плана подручја посебне намене Парка природе „Голија“ се, на основу типизације предела, сврстава у културни предео, подтип природи блиски културни предео, чија слика, као таква, сагласно Међународној конвенцији о заштити предела, јесте основни предмет заштите и очувања. У оквиру овог предела се издвајају комплекси биотопа са изразитим представницима врста: шума, отворена подручја са појединачним дрвећем и шумарцима, отворена подручја на сувим стаништима, њиве, ливаде и пашњаци, стајаће воде и тресаве, текуће воде и насеља.

Присуство човека, исказано кроз насеља и активности, очувана добра градитељског наслеђа кроз историју, употпуњавају слику о богатству и вредности природне и створене

средине и назначавају правце простирања природних и културних стаза, основних репера и визура који карактеришу ово подручје.

Приоритетне активности управљача у циљу поспешивања руралног развоја биће:

- Подршка активностима локалног становништва и локалне самоуправе које су у корист очувања природних и створених вредности Парка природе (обнова старих објеката традиционалног градитељства; обнова старих заната; културне манифестације; спортско-рекреативне активности и сл.);
- Промоција локалних производа и услуга кроз сопствене активности;
- Организација студијских путовања, радионица, тирбина и др., у циљу подизања свести и едукације локалног становништва о могућностима и добробити коју доноси заштита и одрживо коришћење Парка природе Голија“.

8.3. Уређење подручја

Уређење у функцији туризма, спорта, рекреације и образовања

Уређење у функцији туризма, спорта, рекреације и образовања подразумева активности као што су: израда и постављање надстрешница, клупа, столова, спортских реквизита, инфо табли, уређење приступних саобраћајница, прилагођавање локације лицима са посебним потребама и др.

Уређење издвојених локација обухвата уређење: кампова, видиковаца, тргова, јавних чесми, дворишта јавних установа, геолошких пунктова, локација за посматрање птица, дивљачи и сл., тресетишта, станишта ретких и угрожених врста, археолошка налазишта, споменичког наслеђе, традиционалних заната, склоништа од невремена, излетишта, хранилишта, чека и др

Уређење стаза (рекреативних или поучних), поред горе наведених активности подразумева и обележавање истих и постављање путоказа и израда пројектне документације и изградња „Туристичког пута у ПП Голија“, на основу урађене досадашње планско-пројектне документације (просторни планови општина, планови генералне регулације и др.).

Уређење у функцији безбедности људи и имовине

Уређење у функцији безбедности људи и имовине, обухвата: уређење приступних саобраћајница и уређење објеката за противпожарну заштиту (водозахвати, осматрачнице и противпожарне пруге).

Уређење у функцији ефикасног управљања и заштите подручја:

У циљу ефикасне заштите подручја ПП „Голија“ и одрживог коришћења природних ресурса, Управљач планира да у наредном периоду:

- постави улазне станице у циљу контролисања уласка у ПП „Голија“, спречавања бесправне градње и бесправног коришћења природних ресурса;
- изради пројектну документације за реконструкцију, одржавање и изградњу објеката потребних за управљање посетиоцима (центри за посетиоце, инфо центри, туристички

- центри и др.) и то: (1) реконструкција и адаптација хотела Голијска река и зграде у оквиру Шумске управе „Голијска река“, ради успостављања туристичког центра за боравак посетилаца (територија Општине Ивањица); (2) изградња Центра за посетиоце - Шереметовица (територија Општине Рашка); (3) изградња Центра за посетиоце - Рудно (територија града Краљева); (4) изградња инфо центра за посетиоце – Студеница у згради Шумске управе Ушће (територија града Краљева); (5) одржавање Центра за посетиоце - Беле Воде и Голијска река (територија Општине Ивањица); (6) одржавање Центра за посетиоце – Одвраћеница (територија града Новог Пазара); (7) одржавање Центра за посетиоце – Шереметовица (територија Општине Рашка); (8) Одржавање Центра за посетиоце – Рудно (територија града Краљева);
- реконструише шумарску кућу на локалитету Бисер вода (територија Општине Рашка), ради успостављања туристичког центра за боравак посетилаца и у Куманици (територија Општине Ивањица).

9. ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА

Парк природе „Голија“ чине делови територије града Краљево и Нови Пазар и општина Ивањица, Рашка и Сјеница укупне површине 75.183 хектара, односно према Уредби о заштити ПП „Голија“ („Службени гласник РС“, број 45/20.07.2001.године) структура површина је:

1. Површина ПП „Стара планина“ по власништву:

Редни број	Власништво	Површина	
		ha	%
1.	државно	27.306	36,32
2.	приватно и др.	47.877	63,68
Свега ПП „Голија“		75.183	100

2. Површина ПП „Голија“ по Градовима, Скупштинама општинама и Шумским газдинствима:

Редни број	Град – Општина - ШГ	Површина	
		ha	%
1.	Краљево – Град	12.049	
Свега ШГ Столови Краљево		12.049	16,03
2.	Рашка - Општина	12.623	
3.	Нови Пазар - Град	5.891	
Свега ШГ Шумарство Рашка		18.514	24,63
4.	Општина Ивањица	41.755	
5.	Општина Сјеница	2.865	
Свега ШГ Голија Ивањица		44.620	59,34
Свега ПП Голија		75.183	100

3. Површина ПП „Голија“ по режимима заштите, који представљају скуп мера и услова којима се одређује начин и степен заштите, коришћења, уређења и унапређења заштићеног природног добра:

Редни број	Режим заштите	Површина	
		ha	%
1.	I степена	553,80	0,70
2.	II степена	3.883,10	5,20
3.	III степена	70.746,10	94,10
Свега ПП „Голија“		75.183,00	100

Уредбом о заштити Парка природе „Голија“ на подручју Парка природе успостављен је тростепени режим заштите, односно:

- **режим заштите I степена** којим су забрањени: коришћење природних богатстава и искључују сви други облици коришћења простора и активности осим научних истраживања, контролисана едукације и коришћења постојећих службених и јавних путева.
- **режим заштите II и III степена** којим су утврђене ограничавајуће мере на подручју ПП „Голија“, односно мере забране:

На подручју режима заштите III степена забрањује се:

- изградња индустријских, инфраструктурних, хидротехничких и других објеката чији рад и постојање могу изазвати неповољне промене квалитета земљишта, вода, ваздуха, живог света, лепоте предела, културних добара и њихове околине;
- градња стамбених, економских, помоћних објеката пољопривредних домаћинстава и викенд објеката изван грађевинских подручја утврђених посебним планским и урбанистичким документима, односно градња објеката пољопривредних домаћинстава изван постојећих грађевинских парцела до доношења тих докумената;
- експлоатација минералних сировина која не испуњава услове и мере заштите животне средине, природних и културних вредности, као и услове и мере заштите и одрживог коришћења шума, пољопривредног земљишта и туристичких простора, утврђене у складу са законом;
- разградња и други видови уништавања објеката који по архитектонско-грађевинским одликама и времену настанка и намени представљају споменике народног градитељства;
- уништавање врста биљака и животиња заштићених као природне реткости;
- преоравање земљишта, крчење и шума и обављање других радњи на местима и на начин који могу изазвати процесе јаке и експезивне водне ерозије и неповољне промене предела;
- складиштење, одлагање и бацање смећа и отпадних материјала изван места одређених за ту намену, као и нерегулисано одлагање стајског ђубрета;
- руковање отровним хемијским материјама и нафтним дериватима на начин који може проузроковати загађивање земљишта и вода.

На подручју режима заштите II степена, осим забрана дефинисаних за простор у режиму заштите III степена, забрањује се:

- експлоатација минералних сировина, као и коришћење песка, шљунка, камена и глине из корита и обала водотока;
- каптирање извора и изградња брана;
- риболов;
- лов, осим за потребе одржавања здравственог стања и бројности дивљачи на простору Бојевог брда;

- чиста сеча и крчење шума, кресање лисника и непланско коришћење дрвне масе у односу на циљеве и принципе газдовања шумама;
- садња, засејавање и насељавање врста биљака и животиња страних за природни живи свет овог подручја, осим већ постојећих;
- преоравање природних ливада и пашњака;
- просецање нових јавних путева.

Локалитети са режимом I степена заштите су:

1. **Испод Јанковог Камена:** локалитет се налази на северним експозицијама испод највишег врха планине Голије, Јанковог камена (1833 m n.v.); одликује се мозаиком шумских заједница на малом простору што потврђује изражени биодиверзитет заједница. Само у границама овог локалитета срећу се следеће заједнице: *Aceri heldreichii-Piceo-Abieti-Fagetum*; *Piceetum subalpinum*, *Aceri heldreichii - Picetum subaloinum*; *Piceto - Abieto - Fagetum*; *Fagetum montanum*; *Abieto - Picetum*. У оквиру овог комплекса налазе се најбоље очуване шуме са планинским јавором (*Acer heldreichii*) - природном реткости, односно строго заштићеном врстом. Уједно, то је и станиште ретких врста представника преслица *Lycopodium clavatum* - природне реткости и *Huperisa selago*, које се јављају у хладним и влажним шумама у смрчевом појасу. У највишем делу локалитета налази се шумски екосистем са посебном расом смрче - (екотип) *Picea subalpina*, која се разликује од типичне смрче (*Picea excelsa*).
2. **Пашина чесма:** овим локалитетом обухваћен је извор Голијске реке који сачињавају два извора која су међусобно удаљени око 400 метара, а налазе се испод Бојевог брда на планини Голији.
3. **Каралићи:** налази се у изворишном дели Галуљиног потока на планини Голији; то је шумска заједница букве, смрче јеле и планинског јавора. Планински јавор (*Acer heldreichii*) је карактеристична терцијарна врста за планину Голију која изграђује многе мешовите четинарске и лишћарско-четинарске шумске заједнице у Парку природе „Голија“.
4. **Водица:** интересантна шумска заједница букве, смрче, јеле, беле јове и беле врбе.
5. **Тресава на Белим водама:** карактеристична тресетна вегетација која даје посебан значај овом локалитету.
6. **Дајићко језеро:** локалитет се налази на Дајићким планинама, поред пута за Беле Воде на надморској висини од око 1438 метара.
7. **Палез:** налази се на Дајићким планинама на локалитету званом Палез, на надморској висини око 1250 метара. На овом простору развила се букова шума (*Ilici-Fagetum submontanum*) са заштићеном врстом зелеником (*Ilex aquifolium*), терцијалним реликтом на овим просторима.
8. **Испоснице:** на овом локалитету налази се реликтна, полидоминантна шумска заједница јединственог састава и структуре. Ову заједницу изграђују преко 20 дрвенастих врста и то: китњак, медунац, цер, бели и црни јасен, клен, јавор, млеч, црни и бели граб, леска, дивља трешња, брест, орах, бела липа, грабић и др.
9. **Кошанинова језера:** у оквиру овог локалитета налазе се Мало и Велико Кошаниново језеро. Шумске заједнице које окружују језера сачињавају јела, буква, смрча и бреза која је већ почела да насељава и само Велико Кошаниново језеро.
10. **Црепуљник:** на овом локалитету шумске заједнице су мозаичног типа, а изграђују их: јела, буква, смрча, јавор, планински брест и планински јавор.
11. **Радочело:** на овом локалитету јасно су изражене три шумске заједнице и то: заједница белог бора, букве и црног бора; букве и јеле; букве, јеле и смрче.

12. **Иzubpa:** изузетан значај овог локалитета представља део тока реке Изубре, који је њиме обухваћен. Река Изубра на овом делу тока прави већи број букова и водопада. Долинске стране обрасле су шумама букве, букве и граба, као и букве и смрче.
13. **Плакаоница:** у оквиру овог локалитета издвојене су: висока разнодобна шума букве; висока шума белог бора и вештачки подигнута састојина белог бора. Овај локалитет има изузетан значај за научна истраживања, посебно из области шумарских наука.
14. **Равнине:** у оквиру граница овог локалитета издвојене су три шумска екосистема и то: чиста буква, буква и смрча и чиста смрчева шумска заједница.
15. **Изнад Љутих ливада:** шумске заједнице у оквиру граница локалитета биле су у саставу Строгог природног резервата од 1950. године. Основна заједница је тродоминантна шума смрче, јеле и букве, *Piceo-Abieti-Fagetum*. Шуме су одлично очуване, прашумског типа и представљају једну од најстаријих и најпродуктивнијих шумских заједница средњепланинског подручја која су се очувале. Највиша стабла јеле досежу висину од 55,5 метара, смрче 54,1, а букве 43 метра. Запремина по хетару прелази 1.200 м³, док текући запремински прираст износи 16,0 м³. Посебан значај овог локалитета огледа се у томе што се за ове заједнице са сигурношћу може рећи да нису биле искоришћаване више стотина година, што је обезбедило њихов несметан развој. Овај локалитет представља изузетну природну реткост, не само на Балкану, већ и на европском континенту.
16. **Црна река:** локалитетом је обухваћен кањонски део речног тока истоимене реке, која касније прима десну утоку Речицу и мења назив у Студеничку реку. За овај локалитет карактеристична је вегетација стењака и сам део речног тока Црне реке.
17. **Радуловац:** границама локалитета обухваћена је Цикотина вода - једно од изворишта Црне реке и секундарни природни пашњак.
18. **Извориште Црне реке:** локалитет се налази на Одвраћеници и њиме се штите два извора.

Подручја под режимом II степена заштите: Јанков Камен, Бојево Брдо, Јелића стругара, Голијска река, Међугорски поток, Беле воде, Дајићи, Јеленовица, Орлов камен, Градина, Под Црепуљником, Радочело II, Брусничке шуме, Плакаоница II, Ретко бучје, Угљаре, Љуте ливаде, Влашки мост, Суви брег и Одвраћеница.

10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ

Управљач планира следеће активности на промоцији природних и створених вредности ПП „Голија“ и Резервата биосфере „Голија-Студеница“:

- одржавање постојеће WEB презентација ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“;
- израду публикација, које ће бити доступне локалној самоуправи, корисницима и посетиоцима ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“;
- израду тематских флајера и лифлета и мапа за оријентацију, који ће бити доступни великом броју корисника и посетиоца ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“;
- организовање и учешће у различитим акцијама посвећеним Голији, а поводом обележавања Дана заштите природе, Светског дана вода, Светског дана шума, Светског дана биодиверзитета, Светског дана заштите животне средине, Европске недеље шума, Светског дана туризма, Светског дана планина и др.;
- учешће у традиционалним локалним манифестацијама, које се одржавају на подручју Голије;
- одржавање радионица по општинама, након добијања сагласности на План управљања ПП „Голија“ за период 2021-2030. године, са циљем представљања планираних активности од стране управљача;
- обезбеђење учешћа јавности у доношењу планских докумената везаних за заштиту и одрживи развој ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“;
- обезбеђење доступности аката које доноси управљач, као што су Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПП „Голија“, Одлука о накнадама за коришћење ПП „Голија“ и др.;
- организовање презентације о значају ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“ за ученике основних и средњих школа;
- организовање трибина и округлих столова, посвећених одређеним проблемима везаним за заштиту, уређење, коришћење и одрживи развој Голије;
- снимање и приказивање пропагандних филмова о вредностима ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“ у сарадњи са локалним становништвом, локалном самоуправом и локалним, регионалним и националним ТВ медијима и др.;
- промоција вредности у Центрима за посетиоце и информативним центрима који ће се изградити у наредном планском периоду,
- промоција вредности, кроз учешће у пројектима са организацијама цивилног друштва;
- израда навигационих апликација за обилазак и кретање у заштићеном подручју;
- презентација производа и услуга са подручја ПП „Голија“ и РБ „Голија-Студеница“, успостављањем колективног жига, односно жига гаранције за производе и услуге на Голији;
- опремање инфо „кутка“ и инфо центра у управним зградама управљача.

11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ НА ЗАШТИТИ, ОЧУВАЊУ, УНАПРЕЂЕЊУ И ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ

Студијска, програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на:

✓ **заштити посебних природних вредности:**

- Програм заштите природних вредности ПП „Голија“;
- Студија изводљивости реинтродукције биљних и животињских врста;
- Програм пошумљавања пољопривредног земљишта ниског бонитета;
- Програм пошумљавања и мелиорације деградираних шума;
- Програм коришћења и унапређења природних пашњака;
- Програм подршке органској производњи;

✓ **заштити споменичког наслеђа:**

- Програма истраживања споменика културе и наслеђа (инвентаризација и картирање културне баштине и то археолошка налазишта, цркве, објекти народног градитељства, записи, црквени објекти, локације од посебног значаја за локално становништво), односно ревитализације културне баштине на простору ПП „Голија“, у сарадњи са надлежним институцијама;
- Студија заштите и ревитализације културног наслеђа;

✓ **заштити и коришћењу обновљивих природних ресурса:**

- Програм газдовања шумама сопственика на подручју ПП „Голија“;
- Основе и програми газдовања шумама;
- Ловне основе за ловишта у ПП „Голија“;

✓ **уређењу ПП „Голија“:** у складу са донетим Просторним планом подручја посебне намене Парка природе „Голија“ и Уредбом о заштити Парка природе „Голија“;

- Стратегија управљања отпадом у ПП „Голија“ (треба имати у виду да комунална опремљеност подручја, сем донекле у општинским центрима, није довољна. Рурална подручја су углавном изостављена из циклуса сакупљања отпада што има у готово свим селима за последицу постојање локалних сметилишта, често смешетених на најнеприхватљивијим локацијама - крај путева);
- Пројекти (идејни, главни) за инвестиционо одржавање, санацију, адаптацију, реконструкцију и изградњу објеката,

✓ **презентацији ПП „Голија“ и сарадњи са локалним становништвом и другим корисницима:** тематских програма са пратећим материјалом (локације за посматрање птица, геонаслеђе, тресетишта, културна баштина, дендролошки значајне локације са реликтним састојинама) и пратећег материјала (карте са кратким информацијама), програма и пројеката презентације и популаризације заштићеног подручја.

12. САРАДЊА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Јавно предузеће „Србијашуме“, од момента проглашења подручја Голије и Радочела за национално заштићено природно добро, као управљач настојало је да оствари сарадњу са локалним становништвом, локалном самоуправом и другим корисницима подручја ПП „Голија“ и то ће бити приоритет и у наредном планском периоду.

Када се говори о Голији као заштићеном подручју и Резервату биосфере „Голија-Студеница“ веома је значајно да локална заједница препозна природне вредности подручја на коме живи, да схвати значај заштите природе, да прихвати концепт заштите и одрживог развоја заштићеног подручја, који је општеприхваћен и у другим Европским земљама, а то је предност живљења и рада у заштићеном природном добру које има статус Резервата биосфере.

Парк природе „Голија“ (површине 75.183 ha), Влада Републике Србије, ставила је под заштиту 2001. године, ради очувања: вредности шумских екосистема, разноврсности предела и изванредне лепоте пејзажа, културних добара (манастири Студеница и Градац), трајности и квалитета природних ресурса (воде, земљишта и биљног покривача), биолошке разноврсности, гео наслеђа и традиционалног начина живљења.

Такође 2001. године, део Парка природе „Голија“ добио је међународни статус Резервата биосфере „Голија-Студеница“ (површине 53.804 ha на подручју општина Ивањица и Краљево) и тако постао први резерват биосфере у Србији, односно постао је део UNESCO светске мреже резервата биосфере у оквиру Програма „Човек и биосфера“.

Очуваност природе са великим бројем биљних и животињских врста, међу којима има и ендемичних и реликтних, као и присуство манастира Студенице који се од 1986. године налази на листи светске културне баштине, ишли су у прилог проглашењу резервата.

Резерват биосфере „Голија-Студеница“ до 2017. године је био једини резерват биосфере у Србији. Сада Србија има две резервата биосфере „Голија-Студеница“ и „Бачко Подунавље“. Иначе у свету тренутно има 686 резервата биосфере у 122 земље.

Хармонија човека и природе основа је програма МАБ „Човек и биосфера“, који постоји од 1971. године у оквиру Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO). Резервати биосфере треба да одговоре на једно од најважнијих питања са којима се данашњи свет суочава: како помирити очување биодиверзитета и природних ресурса са потребом њиховог даљег коришћења. Ефикасан резерват биосфере подразумева заједничко деловање стручњака за природне и друштвене науке, група за очување и развој, власти надлежних за управљање резерватом и локалне заједнице.

С обзиром да ЈП „Србијашуме“, заједно са другим институцијама ради на реализацији Акционог плана Резервата биосфере „Голија-Студеница“ (2016-2020), као и да ће бити потребно да се уради други периодични извештај за РБ „Голија-Студеница“ за период 2012-2021. године, у Плану управљања биће планиране активности на изради предметног извештаја са акционим планом, који се доставља Саветодавном комитету за резервате биосфере у Паризу.

На подручју ПП „Голија“, поред локалног становништва које ту живи и власник је пољопривредног земљишта и шума, постоје и други корисници и власници непокретности (ЈП „Србијашуме“ је у двострукој улози, с једне стране је корисник шума и шумског земљишта, а са друге стране поверено му је и управљање ПП „Голија“; ЈП „Скијалишта Србије“; ЈП „Електропривреда Србије“; ЈВП „Србијаводе“; ЈП ПТТ Србија и др.) са којима управљач планира остварење и развијање сарадње у области заштите и развоја ПП „Голија“.

ЈП „Скијалишта Србије“ на подручју ПП „Голија“ реализује пројекат изградње Ски центра „Голија“ сагласно Плану детаљне регулације за Ски центар „Голија“ на територији општине Ивањица („Службени лист општине Ивањица“, број 5/15.09.2017).

Планом детаљне регулације за Ски центар „Голија“ уређује се подручје у површини од 262, 67 ha у оквиру зоне планираног скијалишта и дела туристичке целине Одвраћеница.

Напомена: Влада Републике Србије Закључком 05 број 332-12355/2016 од 23.12.2016. године, дала је сагласност на Пројекат извођења радова и активности на заштићеном подручју ПП „Голија“ на локацији Врхови-Одвраћеница, а у вези са изградњом јавног скијалишта, као и инфраструктурних објеката у функцији јавног скијалишта, као пројекат од општег интереса и националног значаја за Републику Србију. Такође, Влада Републике Србије Закључком 05 број 351-506/2019-2 од 31.01.2019. године, дала је сагласност да ЈП „Скијалишта Србије“ као инвеститор изградње јавног инфраструктурног објекта, изводи радове на изградњи приступног пута С₁ са пратећим паркингом. Радови су започети у 2019. години и са истим ће се наставити и у 2020. години.

У оквиру реализације активности на изградњи Ски центра „Голија“, управљач ће интензивно сарађивати са ЈП „Скијалишта Србије“ и то на пословима и активностима: уклањања шумске вегетације са простора на којима се граде инфраструктурни објекти; контроле поштовања прописаних режима заштите; контроле прописаног мониторинга у оквиру Студија процене утицаја на животну средину пројеката изградње инфраструктурних објекта за потребе успостављања Ски центра „Голија“.

Годишњим програмима управљања ПП „Голија“, између осталог, планираће се и конкретни облици сарадње са локалним становништвом, корисницима и власницима непокретности на Голији, као што је финансијска и логистичка подршка у активностима која доприносе унапређењу заштићеног подручја, попут: обнове објеката народног градитељства; покретања сеоског туризма; органске производња хране; производње локалних традиционалних производа и старих врста и сорти; организације традиционалних манифестација; организације акција чишћења илегалних депонија, водотокова; покретања старих заната; одржавања локалних путева и др.

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

Јавно предузеће „Србијашуме“ Београд конципирало је План управљања ПП „Голија“ за период 2021 - 2030. године, према захтевима и задацима које треба да оствари сагласно Акту о заштити.

План управљања ПП „Голија“ остварује се кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, материјално-финансијски и организациони услови њиховог извршења.

Планиране задатке можемо груписати у 4 групе и то:

- 1. Трајни задаци:** чување, обезбеђење унутрашњег реда у ПП „Голија“; обележавање, одржавање и уређење; мониторинг природних вредности; научноистраживачки и образовни рад; промоција и презентација темељних вредности заштићеног подручја.
- 2. Хитни задаци:** израда детаљних урбанистичких планова и планских докумената; израда основа и програма газдовања шумама; усаглашавање графичких прилога основа и програма са катастарским планом и реалним стањем на терену за државне шуме и шуме сопственика, у циљу лакше просторне идентификације (на плану и терену) различитих појава и активности; даље опремање и едукација чуварске службе; успостављања еколошке мреже; мониторинг и др.
- 3. Приоритетни задаци:** идентификација граница на терену уколико дође до промене границе и зона заштите, након извршене ревизије; рада на одржавању засниване базе података; уређење локалитета за посетиоце ПП „Голија“; успостављање сарадње са локалним становништвом, локалним самоуправама и другим корисницима заштићеног подручја; спровођење образовних и промотивних активности; организовање предавања за различите интересне и узрасне групе; сарадња са туристичким организацијама; промовисање путем медија уз истицање постигнутих резултата у заштити и истраживању природних вредности ПП „Голија“, али и на проблемима који прате заштиту; учествовање на сајмовима, стручним скуповима и др.
- 4. Одложени задаци:** су задаци који ће се извршавати у дужем временском периоду, у области развоја туризма, органске пољопривреде и др.

План управљања ПП „Голија“ конципиран је по годинама и планираним видовима радова који се могу груписати у:

1. Израда планских докумената и аката која обухвата израду:

- Плана управљања ПП „Голија“ (*субјект*: управљач; *динамика*: 2020. година и у 2030. години за наредни десетогодишњи период);
- Годишњи програм управљања ПП „Голија“ (*субјект*: управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. новембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- Извештај о остваривању годишњег програма управљања ПП „Голија“ (*субјект*: управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. децембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине);
- Измене и допуне Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби (*субјект*: управљач; *динамика*: 2021-2030. године, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- Шумских, ловних основа и других основа и планова газдовања природним ресурсима (*субјект*: управљач и други корисници природних вредности за чије је коришћење неопходна израда планских аката; *динамика*: 2021-2030. године);
- Програма управљања рибарским подручјем – дугорочних и годишњих (*субјект*: управљач; *динамика*: 2021-2030. година, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности и годишњи програми који се раде до краја текуће за наредну годину).

2. Обележавање Парка природе „Голија“ што обухвата:

- Обележавање спољне границе ПП „Голија“, границе режима заштите првог и другог степена, односно њихово обнављање, постављање и обнављање ознака-табли и информативних табли и улазних капија и станица (*субјект*: управљач уз помоћ, у суфинансирању Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја, сопствених средстава и средстава других министарстава и институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2021 – 2030. година).

3. Чување Парка природе „Голија“ што обухвата:

- Унапређе рада и опремања чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја, сопствених средстава и средстава других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2021 – 2030. година).

4. Уређење Парка природе „Голија“ што обухвата:

- Постављање и обнављање путоказа, столова са надстрешницима, израду и постављање корпи за отпатке, израду и постављање ложишта за пикник, уређење и обележавање пешачких и бициклических стаза; кошење траве на местима где су излетишта, видиковци и др, уклањање комуналног отпада, мере гајења и заштите шума, уређење појединих локација за приступ особа са посебним потребама, успостављање осматрачница за птице и дивљач (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине,

средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја, сопствених средстава и средстава других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2021 – 2030. година).

5. Популаризација и презентација ПП „Голија“ што обухвата:

- Штампање флајера, лифлета, публикација и сл.; израду WEB презентације, израду информативних пунктова, израду навигационих апликација за обилазак и кретање, израду центара за посетиоце, инфо центара и др. (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја, сопствених средстава од обављања делатности и средстава других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2021 – 2030. година).

6. Пројекти и програми заштите, коришћења, презентације и одрживог развоја ПП „Голија“ што обухвата израду програма и пројеката из области:

- заштите и унапређења споменичког наслеђа;
- заштите и унапређења геонаслеђа;
- управљања културном баштином;
- унапређења и развоја пољопривреде;
- унапређења и развоја сточарства;
- туристичке валоризације;
- управљања шумама;
- управљања водама;
- управљања отпадом;
- заштите традиционалних делатности;
- мониторинга биљних и животињских врста;
- стратешких процена утицаја на животну средину;
- процена утицаја на животну средину и др. (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и средстава других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2021 – 2030. година).

14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА УПРАВЉАЊА

Сагласно планираним активностима и задацима, које треба да изврши Управљач ПП „Голија“ у оквиру Плана управљања Парком природе „Голија“ за период 2021 - 2030. године, процењено је да су неопходна финансијска средства у износу од:

Период 2021-2030	Учешће (динара)				Свега динара)
	ЈП „Србијашуме“	Буџета МЗЖС	Буџета других министарстава	Накнада за коришћење ПП „Голија“	
	392.229.275	148.039.634	34.128.480	538.202.814	1.102.600.203
%	47,91	13,43	3,10	47,91	100,00

Собзиром да се План управљања ПП „Голија“ ради за период од 10 година, као и да је тешко у овом тренутку предвидети трошкове у десетој години примене Плана управљања, за сваку годину дате су пројекције видова радова које треба урадити сходно планираним циљевима, уз процену потребних финансијских средстава, полазећи од садашњих јединичних трошкова.

Такође у Плану управљања ПП „Голија“, имајући у виду значај заштићеног подручја, као и мере и активности које се морају спровести у десетогодишњем периоду, учешће Буџета Републике Србије у суфинансирању реализације Плана управљања планирано је на основу утврђеног просека средстава о суфинансирању заштићеног подручја у претходном периоду, док су код учешћа управљача ЈП „Србијашуме“ поред средстава из обављања делатности предвиђена и средства из накнада за коришћење заштићеног подручја, као и средства од других министарстава.

Финансирање заштићеног подручја, према члану 69. Закона о заштити природе, обезбеђује се из:

- средстава буџета Републике Србије, односно јединице локалне самоуправе;
- средстава Зеленог фонда Републике Србије;
- накнада за коришћење заштићеног подручја;
- прихода остварених од обављања делатности;
- средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе;
- донација, поклона и помоћи;
- других извора у складу са законом.

Део буџетских средстава обезбеђује се из субвенција за заштићена природна добра од националног интереса које се сваке године утврђују Законом о буџету Републике Србије и додељују управљачима заштићених подручја од националног интереса на основу посебне уредбе Владе Републике Србије.

Субвенције се додељују управљачима на основу програма управљања заштићеног подручја за сваку календарску годину на који министарство даје сагласност у складу са законом. Средства из Буџета Републике Србије за 2021., 2022. и наредне године биће планирана у оквиру лимита на разделу министарства надлежног за послове заштите животне средине који ће бити опредељени од стране Министарства финансија у складу са билансним могућностима.

Уколико средства из Буџета Републике Србије у наредним годинама буду додељена у мањем износу од планираног у Плану управљања, извршиће се измене истог ради усклађивања са одобреним средствима.

Право на коришћење ових средстава имају сви управљачи заштићених подручја од националног интереса, односно национални паркови и заштићена подручја проглашена уредбом Владе. Управљачи подnose захтев за доделу субвенција Министарству надлежном за послове животне средине и са тим Министарством закључују уговор о висини и начину коришћења, односно намени тих средстава.

Политика расподеле средстава субвенција, у оквиру укупних средстава утврђених Законом о буџету, подразумева да Управљач заштићеног подручја у једној години може добити већа средства а у другој мања, у зависности од значаја и приоритета субвенционисаних радова и активности, тако да та средства не морају имати континуирани раст у десетогодишњем периоду. То значи да се лимити утврђени фискалном стратегијом на разделу министарства надлежног за послове животне средине, у оквиру кога су и средства субвенција, не морају нужно односити на појединачне кориснике субвенција, већ та средства појединим управљачима у некој години могу бити значајно умањена а другим повећана, уколико се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса.

План управљања ПП „Голија“ спроводи се Годишњим програмом који садржи:

- послове и задатке који се непосредно спроводе у текућој години,
- динамику извршења програмираних радова, послова и задатака и
- неопходна финансијска средства за реализацију Годишњег програма управљања.

На Годишњи програм управљања ПП „Голија“ сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине.

Поред обезбеђења финансијских средстава за реализацију Плана управљања неопходно је да:

- Управљач унапређује рад Радне јединице „Парк природе Голија“ и рад чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 85/09), Уредби о заштити ПП „Голија“ и Правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби ПП „Голија“.
- Управљач донесе управљачка документа (План управљања, Програм управљања, Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби, Одлуку о накнадама за коришћење ПП „Голија“ и др.) и на иста добије сагласност надлежног министарства.
- Управљач и други корисници ПП „Голија“ ускладе своје планове, програме и основе са Уредбом о заштити ПП „Голија“.

- Управљач оствари сарадњу са свим корисницима ПП „Голија“ (ЈП „Скијалишта Србије“, ЕПС, ЈП ПТТ Србије и другим јавним предузећима), локалном самоуправом, локалним становништвом, невладиним организацијама и другим институцијама у области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПП „Голија“.
- Управљач оствари сарадњу и има помоћ у спровођењу прописаних режима заштите на подручју ПП „Голија“ од стране надлежне републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинарство, шумарство и др.
- Надлежне институције донесу секторске/гранске планове и програме, урбанистичке планове, као и програме уређења грађевинског земљишта неопходне за спровођење Просторног плана подручја посебне намене Парка природе „Голија“.
- Програме и пројекте из области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПП „Голија“, заједнички раде управљач и Завод за заштиту природе Србије, Министарство заштите животне средине, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство културе, Шумарски и Биолошки факултет и друге научне и истраживачке институције, као и локална самоуправа и организације цивилног друштва.

Комисија:

Гордана Јанчић, председник
Драгољуб Шеклер, заменик председника,
Дејан Милетић, члан
Радослав Љубовић, члан
Нада Славковић, члан,

Извршни директор
Сектора за шумарство и заштиту
животне средине
др Предраг Алексић, дипл.инж.шум.